

Bergsveinn Birgisson

Hledání Černého vikinga

Vikinská éra z pohledu
historie i fikce

≡ KNIHA ZLIN

Hledání Černého vikinga

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

 KNIHA ZLIN

Bergsveinn Birgisson

Hledání Černého vikinga – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

TEMA

Bergsveinn Birgisson
Hledání Černého vikinga

Bergsveinn Birgisson

Hledání Černého vikinga

V překladu Markéty Ivánkové

≡ KNIHA ZLIN

ICELANDIC LITERATURE CENTER

This book has been translated with a financial support from
Icelandic literature center

Czech translation rights were acquired through Immaterial Agents

Copyright © Bergsveinn Birgisson, 2016

Copyright © Spartacus, 2013

Cover photo © Joe Mabel, 2018

Translation © Markéta Ivánková, 2019

ISBN tištěné verze 978-80-7473-751-0

ISBN e-knihy 978-80-7473-780-0 (1. zveřejnění, 2019)

Na památku mého učitele
Prebena Meulengracha Sørensen
(1940–2001)

***Dostávám strach, že je to šílené
vydat se tam, a ty to musíš chápat.***

Dante Alighieri: *Božská komedie*,
„Peklo“, zpěv druhý^[1]

RYBAŘENÍ V GINNUNGAGAPU MINULOSTI

Rod Geirmunda Hjörssona Heljarskinna, Černého vikinga

Ýri Geirmundardóttir	875
Oddi Ketilsson	920
Hallveig Oddadóttir	980
Snorri Jörundarson	1012
Gils Snorrason	1045
Þórð Gilsson	1070–1150
Sturla Þórðarson	1115–1183
Helga Sturludóttir	1180
Gyða Sölmundardóttir	1225
Helga Nikulásdóttir	1240
Einar Þorláksson	1280
nejmenovaná Einarsdóttir	1340
Narfi Vigfússon	1365
Anna Narfadóttir	1475
Loft Guðlaugsson	1500–1564
Arnór Loftsson	1540–1610
Anna Arnórsdóttir	1590
Halldóra Björnsdóttir	1620
Ásgeir Jónsson	1650–1703
Guðmundur „Mladší“ Ásgeirsson	1687–1739
Ólöf Guðmundsdóttir	1723
Bjarni Pétursson	1745–1815
Jón Bjarnason	1793–1877
Halldór Jónsson	1831–1885
Ragnheiður Halldórsdóttir	1876–1962
Guðjón Guðmundsson	1917–2010
Birgir Guðjónsson	1940
Bergsveinn Birgisson	1971

©1997–2011

Íslensk erfðagreining ehf. a Friðrik Skúlason ehf. Všechna práva vyhrazena.

Začátkem osmdesátých let nás v domě na předměstí Reykjavíku, kde jsem vyrůstal, často navštěvoval jeden starý muž. Jmenoval se Snorri Jónsson a přátelil se s mými rodiči. Snorri se narodil na Hornském pobřeží, na nehostinném pobřeží nejsevernější části země. Tak jako mnoho jiných se Snorri ze Strönd v padesátých letech odstěhoval, ale v myšlenkách tam přebýval dál a často srdečně vyprávěl o domově. Měl útlou postavu, ale jeho hřmotný hlas dovedl přehlušit křik ptáků i hukot rozbouřeného moře. Byl to známý „sigmaður“, jak se říkávalo těm, kdo se spouštěli z útesů, viseli tam na laně, přeskakovali od jednoho ptačího hnízda k druhému a hledali vejce.

Velkým hrdinou ve Snorriho představách byl Geirmund Heljarskinn. Tak uctivě Snorri nemluvil o nikom jiném, dokonce ani o naší čerstvě zvolené prezidentce, Vigdís Finnbogadóttir. Bylo mi tehdy deset nebo dvanáct let a v příbězích, které o Geirmundovi a jeho lidech vyprávěl, jsem občas něčemu nerozuměl. Většinu z nich jsem zapomněl, ale jeden na mě zapůsobil tak silně, že si ho pamatuji dodnes. Bylo to asi takhle:

Geirmund si na Hornském pobřeží držel spoustu irských otroků. Žili ve špatných podmínkách, dřeli a hladověli. Jednoho dne se rozhodli utéct. Ukradli loďku s pádly a odrazili

od břehu. Vlastně ani nevěděli, kam míří, chtěli se jen dostat co nejdál pryč. Pádlovali a pádlovali, až nakonec dorazili k velkému ostrovu v moři, dál se nedostali. Onomu ostrovu se dodnes říká ostrov Irů – Íraboði. Kdyby ještě bývali pokračovali, bezpochyby by ti nebožáci skončili na severním pólu.

Měl jsem ten příběh živě před očima. Z nějakého důvodu jsem si otroky představoval jako mnichy, napůl holohlavé a v šedých kápích z vlněného sukna. Obličej mají špinavý, oči vážné a vytřeštěné. V jejich pohledu se zračí strach. Někteří z nich drží pádla, jiní jen prkna, jimiž se snaží pádlovat. Bílé oči v umouněných obličejích. Veslují o život. Pryč, pryč od toho všeho. Kdekoliv jinde bude určitě lépe než tady. Tu připlují k ostrovu v nekonečném moři. Třeba je napadlo: Kde asi skončíme, když budeme pokračovat? Doplujeme za hranice světa? Vidím je, jak se chvějí zimou v hučícím příboji ze severu. Když jim dojdou zásoby jídla a pití, začne se na ně snášet strašlivý chlad. Jejich končetiny pozvolna ztrácejí cit. Snad si otroci zpívají chmurné irské lidové písně nebo žalmy (určitě to byli křesťané) a leží těsně u sebe, aby se pokusili udržet si teplo. Možná si lze alespoň trochu představit, jak je takové pomalé umírání nepříjemné. Pomohli si navzájem umřít?

Mezitím Geirmund Heljarskinn přišel na to, že otroci jsou pryč, a vydal se je na moře hledat. Byli naživu, nebo mrtví, když je na skalisku našel? Viděli ještě, jak se blíží plachta lodi jejich pána?

Jisté je jen to, že všichni do jednoho zahynuli. A vlnobití spláchno jejich pozemské ostatky, rozervalo cáry sukna, které jim kdysi dodávalo teplo. Vlny očistily maso z jejich kostí, jež se pak rozpadly na prach tím či oním mohutným příbojem Severního ledového oceánu, až poslední známky po nich zmizely docela. Zahynuli. Všichni. Ale alespoň zemřeli jako úctyhodní muži na svém vlastním ostrově, kde jim nikdo nemohl poroučet ani je ponižovat.

Ostrov se stal zemí Irů a dostal jméno, díky němuž se na ně nikdy tak docela nezapomene: Íraboði.

* * *

Snorri už odešel, ale jeho příběh žije dál.

V létě 1992, asi tak deset let poté, co jsem slyšel Snorriho vyprávění o irských otrocích, jsem se ocitl v odlehlém Norður-fjordu v Západních fjordech, kousek jižně od Hornského pobřeží. Tehdy jsem v létě lovil ryby. Pronajal jsem si od kama-ráda loďku, které vtipálci říkají necky, a přes léto jsem chytil ryby, abych měl v zimě na studium v Reykjavíku. Sedím a prohlížím si námořní mapu a přemýšlím, kam se vydám lovit zít-
tra. Náhle mi zrak padne na staré známé místní jméno, které mezi všemi ostrovy a skalisky vyčnívá, dobrých šest námoř-
ních mil od pobřeží: Íraboði.

Opět se mi před očima míhají obrazy. Vlněné kápě. Vy-
třeštěné oči, bílé v černých obličejích. Muži pádlující prkny,
daleko od strašlivého otroctví. Jejich těla chvějící se na zemi.
Vlny tříštící se o skály.

Myslím, že především právě příběhu, který mi Snorri vy-
právěl, nebo lépe řečeno jeho vcítění se do něj, vděčím za to,
že jsem napsal tuto knihu. Obzvlášť proto, že jsem si dlouho
poté uvědomil, že středověcí učenci, kteří jako první zapsali
ságy o osídlení Islandu, nepocítili týž zájem vyprávět ságu
o Geirmundovi. Odkud bral Snorri materiál pro své příběh-
y? Zahlédl jsem snad poslední uhlíky vyprávěcí tradice, ságy,
které od nejdávnějších dob žily v ústní tradici na Hornském
pobřeží? Znovu a znovu mě napadaly otázky: *Kdo byl Geir-
mund Heljarskinn?* Proč si tady na konci světa držel otroky?
Z jakého důvodu o něm neexistuje žádná sága – o něm, kte-
rý byl údajně „nejznamenitějším ze všech záborců země“?
Pročpak je líčen jako černý a ošklivý, když se takto popisova-
vali převážně otroci? Mohlo to být proto, že jeho předkové
pocházeli z Bjarmalandu? Kde získal irské otroky? Unesl je

sám, nebo je koupil? Za kolik? Nebylo jeho bohatství jen báchorka? Vždyť přece žil na nehostinném Islandu... Skutečně to nebyl dostatečně nosný námět pro rodovou ságu?

Je ironií osudu, že poté, co jsem se hlouběji ponořil do příběhu o Geirmundu Heljarskinnovi a mimo jiné probádal toponyma, dospěl jsem k závěru, že historka o otrocích na Íraboði je s veškerou pravděpodobností výplodem pozdější doby. Je známo, že taková vyprávění byla často údajně vymyšlena proto, aby vysvětlila stará místní jména. Ale jméno Íraboði může klidně pocházet z nejstarších časů a odkazovat na to, že zde vstoupili na zem Irové, ať už dobrovolně, nebo z donucení.

Jak si lidé předávají zkušenosti a vzpomínky, mění se v příběhy a ságy a u nich se nikdo neptá, co je pravda a co lež. Záleží na tom, jestli je příběh dobrý. Geirmund vlastnil na Islandu spoustu usedlostí a na nich patrně mnoho set irských otroků. Řada z nich skončila na jeho území na Hornském pobřeží, to když začaly docházet přírodní zdroje v Breiðafjordu, kde se usídlil nejprve. Většina otroků pocházela z mírnějšího podnebí a jejich život musel být v tamních tvrdých podmínkách obtížný. Není proto nijak překvapivé, že se někteří pokusili utéct – drtivá většina příběhů o otrocích ve staroseverských textech pojednává o otrocích prchajících před svými pány. Na jejich základě mohl příběh o Íraboði vzniknout kdykoliv poté. Možná někteří Geirmundovi otroci skutečně na Íraboði zemřeli. Možná ne.

V minulosti kdosi spojil zlomky ságy o Geirmundu Heljarskinnovi, které se objevují v nejstarších textech, s místním jménem ve svém kraji, aby stvořil celistvé vyprávění. To se snaží udržet vzpomínku na tajemného muže, Geirmunda Heljarskinna, přiblížit nám ho, připomenout jeho záhadné počínání u otevřeného Severního ledového oceánu, a upevnit jeho status velkého a do jisté míry nemilosrdného majitele otroků.

* * *

Tato kniha pojednává o muži, který žil před 1100 lety. Jeho sága se zachovala jen ve zlomcích, jimž chybí ony detaily potřebné k tomu, aby se jméno z minulosti stalo v mysli čtenáře živoucí osobou. O povaze Geirmunda Heljarskinna prameny mlčí. Neříkají nic o tom, jestli když se široce usmál, se mu zableskly zkažené zuby, ani o tom, zda byl k těm, kdo mu podléhali, nelítostný, nebo naopak spravedlivý, jestli se na svět díval s humorem. Ani o tom, jestli se usmíval, když se rozčílil, nebo dokonce i ve chvíli, kdy mířil do bouře a bál se. Jestli se chvástal, když pil, jestli kulhal nebo měl jizvy, jestli někdy plakal, jestli v sobě zlost dusil, nebo si ji vybíjel na svých bližních.

O tom všem nemáme ani ponětí.

Sledovat vikinga, který žil před třiceti generacemi, od kořenek do hrobu není snadný úkol. Geirmund je stínem, hlasem v temnotě mezi ústně tradovanými příběhy a ságami, a v této temnotě se ukrývá mnoho otázek, které zatím nikdo nezodpověděl. Potřebujeme ho vytáhnout z této propasti, Ginnungagapu, nahoru na zem.

Je možné vnuknout takovému stínu dost života na to, aby o něm někdo chtěl číst? Mají čtenáři trpělivost vůči vypravěči, který napůl tápe v temnotě jako Dante v „Pekle“?

Často jsem se zamýšlel nad tím, proč – přestože jsem psal jednu verzi za druhou – jsem to zmačkal, zahodil a řekl si: To NENÍ možné! – proč jsem i tak vytrval jako vzpurný tvrdohlavec a reptal jako Þrændstí, když jim Hákon Dobrý hlásal křesťanství, a pomyslel jsem si, že možná není od věci vydolat trochu víc tady a ještě něco tamhle, přestože uvnitř jsem si říkal, že to, co naleznu, nikdy nebude nic zvláštního.

Práce na této knize mi občas připomínala historku o starém námořníkovi, mém příbuzném, který jako já sám pocházel z rodu paličatých kormidelníků a kapitánů, co je nic nerozhází. V době, kdy se tento příběh odehrál, byl už v pokročilém věku. Je na rybářské loďce na moři se dvěma či třemi

muži. Je mlha. On stojí u kormidla a na nose má silné brýle. Posádka na přídí si říká, zprvu tiše a trochu rozpačitě, že to vypadá, jako by před nimi bylo skalisko. Pak o něco hlasitěji: Že míří přímo na skalisko! Že musí ihned uhnout! Můj starý příbuzný na ně zavolal a překřičel je: „Tady nemůže být žádný skalisko! Žádný podělaný skalisko nevidím!“

Pak do něj se svou lodí narazil.

* * *

Jak známo, píšu knihu o jednom ze svých předků, dvacet šest generací zpátky od mého prapraděda. Pohlédneme však do trochu bližší minulosti: Pravděpodobně jsme poznali svého dědečka a babičku a jejich prostřednictvím se naučili některé příběhy o pradědečkovi a prababičce, snad se mezi ně vmísila i nějaká maličkost o jejich rodičích. Dědeček často vyprávěl historku o tom, jak byl zplozen pradědeček. Prapradědeček, tehdy dvacetiletý, žil na Ströndách a měl doručit balík na statek v Steingrímsfjordu, dva fjordy severně od Hrótafjordu. Když zaklepe na dveře, suší zrovna všichni venku seno – až na jednu ženu. Je jí třicet osm. V té době byla už podruhé vdovou, porodila čtyři děti a o všechny přišla. Ztratila vše. A možná jí pohled v očích mladého pošťáka připomene staré časy, třeba není všechna naděje ztracena? Pozve ho dovnitř a předloží mu krvavou tlačenkou. Určitě tam musí chvíli pobýt, než se zase vydá na pláň.

Devět měsíců nato se narodil pradědeček, aneb jak dědeček vždycky říkával: Náš život a osud visí na jediné krvavé tlačence. Jinak se toho o prapradědečkovi moc neví – pradědečka uznal za svého, až když se z něj stal rozvázný a úspěšný muž s rodinou a velkým statkem a na povel měl vlastní loď. Praprapradědeček z té strany byl ale kapitán a lodivod v Breiðafjordu. Zachránil posádku jedné dánské lodi před utonutím a v Kodani se mu za to dostalo poct. Převrátil starý trup lodi, vsadil do něj dveře a předělal ho na přístřešek pro

chudé, kam se mohli uchýlit před mrazem a hladem. V téže době se mí předci na Ströndách prohrabovali haldami odpadků a hledali boty, které před několika lety vyhodili. Cílem jejich snažení bylo najít podrážky a opět si je na ohni, takový tehdy panoval hlad.

A pak tu byli předci prababičky ze Skarðsströndu, kde se usadil Geirmund Heljarskinn. Ti, co měli nohy tak do O, že kdo viděl jejich stopy ve sněhu nebo břečce, nemohl v žádném případě poznat, jakým směrem šli. Od tohoto bodu se to začíná rozplétat. Jak se říká, po sto letech je všechno zapomenuto, po sto padesáti jako by příběh přikryl mech. Přinejmenším tomu tak je u mé rodiny. Když se pokouším sledovat obrazy, které odolaly zubu času, podobá se to často tápání v temnotách. Od té chvíle je třeba spoléhat na psané prameny, nešťastně strohé farní matriky a rodokmeny, které například o mém prapraprapradědovi Guðbrandovi vypovídají, že zůstal ve vánici na pláni Tröllatunguheiði a „našli ho až na jaře“. Jeho otec, pastor a lékař Hjálmar, byl „družný a k tomu děvkař, jako mnozí z jeho rodu“! Jeho děd Halldór byl „netrpělivý a nezřízeně pil“, zato jeho otec Páll byl „pastor, jenž stál v čele čarodějnických procesů 17. století...“ Takto příběh pokračuje prostřednictvím zákonoporců na Skarðu.

Dál už je to poněkud poutavější. Osoby jsou nám bližší a životnější, jelikož vystupují v různých ságách. Rodová linie zahrnuje slavné postavy jako Snorriho ze Skarðu (zemřel 1260) a Þorkela Eyjólfssona – toho, jehož manželkou byla Guðrún Ósvífrsdóttir a který se nakonec utopil v Breiðafjordu. Tento Þorkel strašil, Guðrúně se zjevil zmáčený mořskou vodou, až mu kapalo z šatů, a řekl jí: „Jsou veliké noviny, Guðrúno.“^[2] Podle *Ságy o lidech z Lososího údolí* měla odpovědět zcela bez emocí: „Mlč, nešťastníče!“^[3] Tato větev rodiny tedy končí u Auð Moudré a jejího muže Óláfa Bílého, krále Dyflinnu, jak se tehdy říkalo Dublinu, a toto píše jejich potomek ve dvatřicáté generaci.

O kolik jednodušší by bylo vybrat si někoho z doby nám bližší, přinejmenším z časů, kdy do vyprávění vstoupil pergamen, nemluvě o papíru. Pak bychom rozhodně měli alespoň nepatrnou naději najít něco, čeho se dá chytit, co by se mohlo podobat živoucímu člověku.

Ale „ten první“ láká bezesporu více než ti, kdo následovali po něm. Geirmund představuje počátek islandského národa. Počátek národa, který shromáždil záznamy o těch, kdo se v této zemi usadili jako první, tyto zlomky uspořádal a zapsal. A v tom právě spočívá vysvětlení paradoxu, že víme více o mnoha osobnostech nejstarších islandských dějin než o lidech, kteří jsou nám v čase bližší. Vzpomínka na záborce země nevypovídá jen o tom, jak daleko můžeme příběh sledovat, ale stejně tak nám ukazuje, co první zapisovatel ságy považoval za zajímavé.

* * *

O Geirmundu Heljarskinnovi se dochovalo několik fragmentů. Vlastně je jich mnohem více než například o Njálu Þorgeirssonovi, kterého svého času upálili na jeho dvorci na jihu Islandu. Rozdíl spočívá v tom, že vzpomínka na Njála se dochovala v *Sáze o Njálovi*. Jeden význačný spisovatel se pravděpodobně ve 13. století ujal práce shromáždit jak písemné prameny, tak ústní vyprávění, které se spojily do ságy o Njálovi, a později je doplnil rozličnými mistrovskými detaily, které Njálovi vdechly život. Njál a jeho druhové jsou osobami, které si mnohá pokolení představovala a diskutovala o nich. Geirmund Heljarskinn je naopak stínem, neboť se nikdo nerozhodl ságu o něm napsat. Nebo alespoň nevíme o její existenci, protože se nedochovala.

Přesto před sebou spatříme působivý životní příběh jen tak, že tyto zlomky sesbíráme a prozkoumáme, co nám říkají. Geirmund Hjörsson Heljarskinn začal běh svého života

jako opomíjené dítě. Vyrůstal s otroky. Později se zjistilo, že pochází z jednoho z největších královských rodů Norska. Na sklonku života byl nejvýznamnějším urozeným mužem v dějinách Islandu, „nejznamenitějším ze všech záborců země“.

Na vrcholu své moci jezdil po Islandu mezi svými statky s osmdesátičlennou družinou, zatímco takový Harald Krásnovlasý u sebe v časech míru míval mužů šedesát. V dnešní době odpovídá jeho vlastnictví otroků nesmírnému finančnímu obnosu. Patřila mu celá řada usedlostí na Ströndách a Hornském pobřeží a své muže měl i u Breiðafjordu a v Západních fjordech. Podle pramenů byl spjat se čtyřmi různými zeměmi: s Rogalandem v Norsku, kde se narodil a kde na královském dvorci vyrůstal, s Bjarmalandem, který se pravděpodobně rozkládal na Sibiři, s rodnou zemí jeho matky, dále s Irskem, kde se usadil v blízkosti Dublinu, a nakonec s Islandem, kde patrně patřil mezi první záborce země.

Všechny prameny se shodují v tom, že byl Geirmund černý a ošklivého zevnějšku, přízvisko „Heljarskinn“ odkazuje k tmavé pleti. Navíc se říká, že byl největším „námořním králem“ a že měl veliké loďstvo. Plavil se po celém Atlantském oceánu. Z královského dvorce svého otce v Rogalandu utekl, když začal sílit vliv Haralda Krásnovlasého, rozhodl se totiž, že se s ním nebude měřit, ačkoliv ho k tomu nabádali. V *Sáze o Grettim* se o něm tvrdí, že byl „nejproslulejším vikingem na západě za mořem“^[4]. Zároveň je zřejmé, že nezbohatl pleněním a drancováním, o nichž se traduje, že se jimi vikingové obecně zabývali. Vypráví se sice, že byl ke svým otrokům shovívavý, ale podle jiných pramenů nemilosrdně postupoval vůči všem, kdo mu stáli v cestě. Měl nadpřirozené schopnosti, tak jako mnozí, kteří pocházeli ze severních končin. S jeho jménem jsou spojovány přinejmenším dvě nebo tři ženy, a ačkoliv je zmíněna řada dětí, prameny se shodnou pouze na jeho dceři Ýri – jež nedostala severské jméno. Geirmund byl

urozený muž, jemuž podléhal bezpočet lidí, a můžeme-li věřit pramenům, dovážel ve velkém irské otroky.

* * *

Žalostně skrovné prameny nám i přesto dávají nahlédnout do působivého a obsáhlého příběhu. Když jsem se pustil do této práce, vyvolávalo mou zvědavost mnohé. Kdykoliv jsem našel něco, co se podobalo odpovědi, vyvstaly nové otázky a z nich další záhady. Jakmile jsem se ke Geirmundovi přiblížil, proklouzl mi mezi prsty. K tomuto muži nevedla snadná cesta – jestli jsem ho měl najít, bylo třeba postupovat po klikatých stezkách. A tehdy mi připadalo znepokojivé kráčet po cestách mimo mou odbornost. Když jsem se vzdával poprvé, měl jsem spoustu otázek, na něž jsem neznal odpověď.

Zaprvé byla deprimující myšlenka, že píšu knihu o někom, jehož původ je nejistý. Jestlipak někdy zjistím, kde v Rogalandu Geirmund vyrostl? Proč ho u všech všudy popisovali jako černého a ošklivého, což byl vzhled otroka, ačkoliv byl podle rodokmenů královský syn a urozený muž, nejznámější ze všech? Měl tento vzhled nějaké vysvětlení? Věděl jsem, že Severané v Irsku v devátém století jezdili do severní Afriky, odváděli odtamtud mouřeniny (jimž se irsky říká *gorma*) a uvrhávali je do otroctví – že by stopa?

Pak tu bylo Geirmundovo spojení s Bjarmalandem. Po pečlivém prozkoumání pramenů jsem zjistil, že Bjarmaland musel označovat území kdesi u Bílého moře nebo na poloostrově Kola. Nebyl náhodou odkaz na Bjarmaland omylem jakéhosi středověkého písaře, který původně text opisoval? Kvůli čemu měli lidé z Rogalandu v devátém století vlastně cestovat celou tu dálku? A pak Irsko. Mohlo být něco na tom, že se Geirmund tak úspěšně usadil na západě, když nic nenasvědčuje tomu, že by jezdil na vikinské výpravy, válčil a drancoval? Kde získal tento utečenec z Rogalandu majetek na to, aby koupil všechny ty otroky, co mu prameny přisuzují?

Přišel k němu na Islandu? A proč nikdo nenapsal ságu o nejznamenitějším ze všech záborců? Jedno je však zcela jasné: Takové informace by ve 12. nebo 13. století sotva byly zapsány, kdyby neměly oporu v nějaké staré tradici.

Když jsem se vzdal, zakopl jsem mimo jiné o tyto otázky.

Přesto jsem o tom nemohl přestat přemýšlet. Někdy po roce 1990, to jsem byl na studiích, jsem si okopíroval velkou mapu Západních fjordů a pověsil ji na korkovou nástěnkou. Pro zábavu jsem se jal špendlíky na mapě označovat místa, o nichž jsem zjistil, že tam bydleli lidé, kteří podle pramenů patřili ke Geirmundovi.

Brzy se začal objevovat zajímavý vzorec. Vzorec, o němž jsem pochyboval, že ho středověcí autoři vůbec kdy spatřili. Umístění pozemků, které patřily Geirmundovi, evidentně sloužilo dopravním účelům. Dvorce stály u různých cest a starých horských stezek z Hornského pobřeží, ale všechny vedly na jedno místo: Geirmundův hlavní dvorec u Breiðafjordu! Napadlo mě, že se cesty pravděpodobně používaly k převozu zboží. A jelikož jich bylo hodně a používala je spousta lidí, nasvědčovalo to tomu, že se jednalo o cenné zboží nebo výrobky. Tušil jsem, že právě tady se může ukrývat vysvětlení, proč se Geirmund tak rychle a úspěšně usadil v Irsku, a začal jsem se zamýšlet nad tím, jaké měl na Islandu zájmy. Mohla mít Geirmundova cesta na Island a dřívější cesty jeho rodiny do Bjarmalandu týž důvod?

To byl bod zlomu, zvědavost převážila nad pochybami. Mnou vytvořená mapa podpořila prameny, které tvrdily, že Geirmund byl zámožný a mocný a že musel být na Islandu velmi aktivní. Pochyboval jsem však o výkladu středověkých vzdělců. Ti líčili Geirmundovo bohatství tak, že vlastnil mnoho dobytka. Takové vysvětlení neobstojí. Na plavbu kolem Hornského pobřeží jsem se vydal se svým příbuzným, který organizoval projížďky lodí pro turisty. Tamní krajina byla nehostinná a nic tam nerostlo. Podmínky pro zemědělství

byly nuzné, sotva tam rostlo dost trávy k nakrmení jediné krávy. I tak ale prameny uvádějí, že Hornské pobřeží živilo všechny Geirmundovy pozemky, dokonce i statky při jeho prvním záboru země v Breiðafjordu. Kdyby se Geirmund na Hornském pobřeží věnoval zemědělství, sotva by mu výnosy stačily k tomu, aby koupil mnoho otroků na trhu v Dyflinu – v oněch dobách byl v muslimských zemích otroků nedostatek a jejich cena vysoká. Jinými slovy: Tradici staré literatury nebylo možné popřít, ale její vysvětlení nemohla souhlasit. Učenci 12. a 13. století ztratili přehled, odkazovali na tradici vyprávění o Geirmundově zámožnosti, ale neměli už žádná vysvětlení tohoto blahobytu – anebo, pakliže je znali, nechtěli se o ně z nějakých důvodů podělit s pozdějšími čtenáři.

Poté jsem na projektu pracoval tak, že jsem sledoval všechny Geirmundovy stopy na Islandu, v Rogalandu, Bjarmalandu a Irsku a ponořil se do množství odborné literatury. Tato práce mě mnohdy zavedla do slepé uličky, ale jiné stopy mi zabránily v tom, abych to vzdal. Doufám, že mě čtenář bude chtít na této cestě následovat. Abychom se dobrali odpovědi na otázku Geirmundova původu, budeme se muset pustit po klikatých stezkách zkoumání místních jmen. Abychom porozuměli účelu jeho cest do Bjarmalandu a jeho činnosti na Islandu, potřebujeme se podívat na stavbu a údržbu vikinských lodí. K tomu, abychom rozpoznali, co bylo v látce středověkých pramenů staré a co nové, je nám zapotřebí znát středověké autory.

Někdy před mnoha lety jsem si říkal, že není cesty zpět. Snad jsem se podobal svému příbuznému, který tvrdil, že nevidí žádné skalisko. Ztroskotával jsem na jednom úskalí za druhým, abych pokaždé odrazil od břehu nanovo a vyplul na tyto neprobádané vody temnotami věků, hledaje svého praotce ve třicáté generaci.

* * *

Pokud vím, neexistuje o době vikinské žádné historiografické dílo, které by popisovalo všechny životní osudy jediného člověka. Většina dosavadních knih má společné to, že se řídí tradičními nároky na akademickou objektivitu. Jsou spíše popisné než živoucí. Dokážeme přivést člověka z oněch dob k nám, probudit ho k životu?

Středověcí historici rádi sledovali lidi od kolébky ke hrobu v textu, který byl zároveň literární i historiografický. Důvěryhodní vypravěči a historici museli sesbírat všechny existující útržky o daném člověku a pak se sami trochu přičinit, aby příběhu vdechli život – nacházeli pravděpodobné příčinné souvislosti, vytvářeli rozhovory a přidávali i nějaké ty detaily, aby hlavním postavám dodali na svéráznosti. Výsledkem byla *sága*. Ale tam, kde staří ságoví mistři zakryli svou práci příliš důkladně, snažím se naopak já čtenáře na své řemeslo upozornit.

K době vikinské se pojí dlouhá a mezioborová tradice bádání, na niž je třeba brát ohled, a v jistých případech nám může takový přístup dodat směr a nadhled, který učenci minulosti neměli. Já jsem se rozhodl postupovat tak, že použiji vědecký způsob práce, zejména ze strachu, aby tato kniha nebyla zařazena mezi bezpočet románů a fantasy o době vikinské. To by vrhalo stín na celý výzkum za ní. Když se vrátíte tak daleko do historie, nevyhnete se tomu, že budete mít prostředníka, někoho, kdo příběh přetlumočí a osvětlí leccos, co je ještě zahaleno tmou. Tam, kde nevím nic jistě, používám cosi, co se dá nazvat *röksaga* neboli „fantazie založená na znalostech“. Ve středověkém dějepisectví se to nazývalo *argumentum*, tzn. to, o čem se z pramenů lze domnívat, že se událo. Vyprávím příběh a současně vysvětluji, co vlastně víme a co si musíme domýšlet. Odůvodnění pro má *argumenta* jsou pak shrnuta ve vysvětlivkách.

Během práce na této knize jsem se postupně přesvědčil o tom, že neexistence ságy o Geirmundovi není pouhou náhodou. Začaly se rýsovat obrysy islandského mýtu o založení

země a stále jasněji vysvítilo, že Geirmund Heljarskinn do něj nezapadal. Tento mýtus o počátku Islandu s oblibou líčí jako ideál to, co současnost 13. století postrádá. V době, kdy se zapisovala většina příběhů o počátku osídlení Islandu, panovala v zemi takřka občanská válka. Bylo tedy rozumné připomínat si opaky – ony staré dobré časy, kdy si všichni byli rovni a veškerá moc se nesoustředila v rukou několika málo velmožů jako v době, kdy byly ságy zapsány.

Tento příběh o záboru Islandu jsme slyšeli už mnohokrát: Skupina zámožných sedláků utíká před despotickou vládou Haralda Krásnovlasého, aby se stali svobodnými a nezávislími muži. Naženou zvířata na loď, vyplují na moře a dorazí k ostrovu. Tam, kde jsou na zem vyplaveny vyřezávané sloupky, postaví dvorec a počínají si jako „ušlechtilí pohané“, jako křesťané, přestože křesťanství neznají. Říká se, že společnost na novém Islandu se vyznačovala rovností mezi jedinci i rody – velcí sedláci byli samostatní a měli málo otroků, orali půdu a starali se o dobytek, každý na svém pozemku.

To, co bude řečeno nyní, je ale úplně jiná sága.

DRAMATICKÝ ZAČÁTEK

ROGALAND (846–860 n. l.)

Gangleri se zeptal: „Co bylo na počátku a jak vše vzniklo? A co bylo předtím?“

Vysoký odpovídá: „To, co se říká ve Vědmině věštbě:

Na úsvitu věků
nebylo nic,
nebylo písku ni moře
ni chladných vln;
nebyla země
ni nebe nad ní,
jen pustá hlubina
zela bez travin.“^[5] [...]

Gangleri se otázel: „Jak se stalo, že vznikl lidský rod a lidé se rozmnožili?“
[...]

Nato pravil Stejně vysoký: „Ta část Ginnungagapu, která směřovala k severu, se vyplnila tíží a vahou ledu a námrazy, z nichž táhlo vlhko a studený van, kdežto jižní část projasňovaly jiskry a oharky vyletující z Múspellu.“ [...]

„A když se horký van setkal s jíním, to počalo tát a kapat a z kapek vody povstal silou sálajícího žáru život a vznikla bytost podobná člověku. Nazývala se Ymi.“^[6] [...]

Gangleri se zeptal: „Kde Ymi bydlil a z čeho žil?“

Vysoký odpovídá: „Další, co vzniklo, když jíní tálo, byla kráva zvaná Auðhumla. Z jejích struků vytékaly čtyři mléčné řeky a těmi Ymiho živila.“^[7] [...]

Tu řekl Gangleri: „Co si pak počali synové Borovi, když věříš, že jsou bohy?“

Vysoký dí: „O tom bych mohl dlouho vypravovat. Odesli Ymiho doprostřed Ginnungagapu a udělali z něj zemi – z krve udělali moře a jezera, z masa zem, z kostí skály. Balvany a kamení udělali ze zubů a stoliček a ze zlámaných kostí.“

Nato pravil Stejně vysoký: „Moře udělali z krve, která mu tekla z ran a volně se rozlévala, a sevřeli jím zemi. Obklopili ji mořem kolem dokola a všichni soudí, že je nelze přeplovout.“^[8]

Snorriho Edda. Gylfiho oblouzení.^[9]

Tato sága začíná roku 846 po Kristu.

V celém Norsku žije přibližně sto tisíc lidí. Největším městem Skandinávie je Hedeby v Dánsku, čítá snad několik tisíc obyvatel. Mezi největší města světa patří Miklagarð, tedy Konstantinopol, Bagdád a Xi'an, město dynastie Tang v Číně, v každém z těchto měst žije asi milion lidí. Za několik let se dynastie Tang bude chýlit ke konci, v téže době, kdy bude proslulý Tu Fu psát své nejkrásnější básně. V Guatemale ve Střední Americe válčí Mayové. Provádějí lidské oběti, srdce jsou vyříznuta jako obětina a těla shazována ze schodů pyramid v Tikalu. Mongolové se rozdělí na nekonečně mnoho klanů, které se navzájem napadají, přepadávají a vraždí – a podobná situace panuje v zemích po celém světě. Maurové a Saracéni připlují po Tibeře až do Říma a vyplení oltář vystavěný nad ostatky apoštola Petra, včetně výzdoby a pokladů patřících k němu.

Tato událost otřese celým křesťanským světem.^[10]

Téhož roku útočí smečky až tři set vlků na lidi a dobytek v Galii a rozsápou každické stvoření, které se jim postaví do cesty. Krátce před Velikonoci je jistý muž zatčen proto, že souložil s kobyloou, Frankové ho upálí zaživa. Dánský král Harald Klakk, který odpovídal za ochranu fríského pobřeží před nájezdy vikingů, umírá ve Frísku. Jeho dobrý přítel, misionář

Ansgar, dál šíří radostné zvěsti o spasiteli světa v Birce ve Švédsku, navzdory tomu, že se mu kvůli ekzému obtížně sedí i leží. Toho roku vikingové podniknou vydařený útok na východní část Irska a ve stále větších počtech cestují ze západního Norska na zelený ostrov na západě – mnoho z nich se plaví z Rogalandu. Irský král Kjarval vede ambiciózní boj o moc. Právě se hotoví k útoku na jednoho ze svých irských konkurentů. Padne na 1200 mužů...

Míříme k zemi, která se ještě neobrátila k víře v Bílého Krista, k víře, kterou Karel Veliký po evropském kontinentu šířil silou meče. K zemi, kde jsou staré zvyky předků stále ještě chovány v úctě. V moři se převaluje had Miðgarðsorm, nahoře na nebeské klenbě se třpytí duhový most Bifröst, dole v zemi si hledí svého norny a zesnulí. Život se řídí věčným koloběhem, kdy jsou bohové a rostlinstvo země poráženi silou jötunů, obrů, aby pak nad nimi opět zvítězili vycházejícím sluncem. Místní králové se dělí o tuto zemi, táhnoucí se mnoho tisíc námořních mil od severu k jihu. O zemi obývanou rozličnými kmeny, které přesto cítí jistou soudržnost, jelikož sdílejí tutéž námořní trasu podél onoho dlouhého pobřeží: Norðvegr, Severní cesta.

Tady se poměry za poslední staletí změnily jen nepatrně.

Lodě nyní zdobí plachty.

Jinak je vše víceméně při starém.

V sáze se objevuje Černý a Ošklivý

Na blíže neurčeném místě v Rogalandu stojí královská síň a uvnitř začala rodit žena, jmenuje se Ljúfvína. Za oněch časů se věřilo, že při narození rozhodnou norny o osudu dítěte: o délce jeho života, bohatství a štěstí. Skaldové nazývají smrt *skapadóm*, rozsudkem norn. Osud bývá člověku určen, *ásköpuð* (srovnejme sloveso *skapa*, „určit, vytvořit“). Vydejme se na cestu s nornami, které letí vzduchem a míří za křikem

v posteli rodící Ljúfviny. Když přelétáme přes pole a louky, spatříme koně a dobytek, kterak leží a spí v orosené trávě. Vidíme obilná pole, která už konečně klíčí po nedávné jarní obětní slavnosti.

Světla čím dál více přibývá. Bledozelená střecha trávy do krajiny hezky zapadá. Lidé ještě nejsou na nohou. Dole na mořské hladině se pohupuje několik lodí s vysokými stěžni, jsou ukotvené, přístřešky na břehu pokrývají kožešiny. Z otvoru ve střeše královské síně, odkud se křik ozývá, stoupá kouř.

O nastávající matce toho ještě moc nevíme, má však nezvyklý obličej, nepodobá se ani severským, ani germánským ženám. Má černé vlasy a pleť tmavší, než je obvyklé, na očních víčkách vrásky a kulatý plochý obličej. Můžeme si domyslet, že okolo ní stojí ostatní ženy, některé z nich jsou bělošky, jiné podobně jako ona tmavší pleti. Na obou stranách vyřezávané dřevěné postele se v lampičkách z mastku mihotá plamen. Tmavé ženy vzývají mocného ducha, zatímco Seveřanky své bohyně. Jedna ze severských žen začne „pět mocné písně“^[11]. Jiná tiskne do břicha rodičky runy rozvázání, ty se nazývají *bjargrúnir*, runy pomoci^[12].

Jakmile se objeví dětská hlavička, přestanou se ženy dovolávat mocností. Teď volají na rodící matku.

Narodí se chlapec.

A pak ještě jeden.

Chlapci jsou zabaleni každý ve svém vlněném povijanu. Mají tmavou pleť a černé vlasy, obličej plochý a kulatý jako jejich matka. Nos ploský a nápadné nosní dírky. Na očních víčkách mongolskou vrásku. Nic na vzezření těchto chlapců nepřipomíná otce. Ženy jsou ohromeny.^[13] Žádná z nich neřekne ani slovo.

Vše nasvědčuje tomu, že králi se to nebude zamlouvat. Opravdu je otcem těchto novorozenců?

* * *

Začátek příběhu o oněch dvojčatech, Geirmundu Heljarskinnovi a Hámundu Heljarskinnovi, je pohádkový, ale není to jen pouhá pohádka.^[14] Jedná se o výjimečné vyprávění v *Knize o záboru země*, které bude nejlépe uvést celé. Tak podrobný příběh z dětství se nedochoval o žádném jiném záborci Islandu a máme dobrý důvod domnívat se, že vyprávění má pravdivý základ.

Hjör plnil v Bjarmalandu a zajal tam Ljúfvinu, dceru jejich krále. Když pak král Hjör odjel na válečnou výpravu, zůstala Ljúfvina v Rogalandu a porodila dva syny. Jeden se jmenoval Geirmund a druhý Hámund. Byli velmi tmaví. Tehdy porodila syna i otrokyně, dostal jméno Leif a byl synem otroka Loðhötta. Leif byl bílý, a proto královna vyměnila chlapce s otrokyní a vzala si za svého Leifa. Ale když se král vrátil domů, choval se k Leifovi nevlídně a prohlašoval, že za moc nestojí.

Příště, když se král vydal na vikinskou výpravu, pozvala si královna skalda Bragiho a požádala ho, aby si chlapce prohlédl. Byly jim tehdy tři roky. Královna chlapce zavřela v místnosti u Bragiho a schovala se na lavici, kde sedávaly ženy. Bragi pravil:

Dva jsou tu uvnitř,
důvěru v ně mám,
Hámund a Geirmund,
z Hjöra vzešli.
Leif je třetí
Loðhöttův syn,
nakrm ho, ženo,
napřesrok je horší.

Hodil pak dřevěnou tyčku na lavici, kde byla královna. Po králově návratu o tom královna svému muži pověděla

a chlapce mu ukázala. Ten prohlásil, že takovou kůži jako Hel ještě nikdy neviděl, a tak se pak oběma bratrům říkalo.^[15]

Bragiho strofa je klíčová proto, že zjevně zachránila příběh o Geirmundově původu, takže neupadl v zapomnění. Ve staroseverské kultuře se písňe používaly k tomu, aby v paměti upevnilly vyprávění a významné události. Jak píše Snorri Sturluson:

Trvalo to více než dvakrát sto dvacet let od osídlení Islandu, než tu lidé začali zapisovat ságy, a byl to velmi dlouhý čas a bylo obtížné ságy uchovat, aby nezmizely z paměti, nebýt písní, ať nových, nebo starých, jimiž lidé dokazovali pravdivost svých vědomostí.^[16]

Tato krátká píseň vypovídá jak o Geirmundově královském původu, tak o odmítavém postoji jeho matky, nadto obsahuje návrh, co by měla dělat. V rukopisech se vyskytuje šest odlišných znění Bragiho strofy. Všechny verze mají týž obsah, liší se však formulacemi. Tyto rozdíly lze pravděpodobně vysvětlit tím, že dříve než byla skladba zapsána, žily už v ústní tradici její odlišné podoby.^[17] Většina skutečností ukazuje na to, že báseň je stará,^[18] a taková je tedy nutně i sága. Na základě strofy Bragiho Starého si můžeme představit dramatické okolnosti charakterizující první roky Geirmundova života.

Bragi Starý složil svou slavnou *Drápu na Ragnara* přibližně v době, kdy Geirmund a Hámund dělali své první krůčky. Mnoho nasvědčuje tomu, že Bragi byl dvorním skaldem krále Hjöra, ale jelikož Harald Krásnovlasý sotva strpěl chválu na své dřívější soupeře, nedochovala se žádná báseň o králi Hjörovi nebo o jiných jemu podobných.

* * *

Všechny prameny se shodují v tom, že chlapci nejsou líčeni jen jako černí, ale navíc i jako *furðu ljótum*, zvlášť oškliví. Vyprávějí o incidentu, když si syn otroka Leif hraje se zlatem. Bratři k němu přijdou, zlato mu vezmou a odeženou ho, takže se Leif rozbrečí. Zdá se, že líčení této události má v textu především uměleckou platnost. Má Bragimu předvést, jaký je skutečný původ dvojčat.

V *Sáze o Hálfovi* se říká, že se král Hjör, otec obou chlapců, rozzuřil, když své syny spatřil poprvé – tehdy jim byly čtyři roky. Chtěl, aby zmizeli, a „prohlásil, že takovou kůži jako Hel ještě nikdy neviděl“. Přízvisko se váže k Hel, ženské personifikaci smrti v nejstarších písních. Hel má černý obličej, přesně jako těla zemřelých, jimž vládne, ale černá barva se často nazývala slovem modrá. Přízvisko Heljarskinn, které chlapcům dal buď jejich otec Hjör, nebo Bragi Starý, tedy znamená „ten, kdo má kůži jako Hel“, jinými slovy ten, kdo má černou kůži. Hel byla potomkem Lokiho a zlé obryně jménem Angrboða, což znamená „ta, která přináší žal“, a v době vikinské nevyvolávala právě pozitivní asociace. Vraťme se ale zpět k tomuto podivuhodnému příběhu.

Ve vyprávění toho mnoho nesouhlasí, a abychom to rozsoudili, musíme se pokusit propracovat k jeho počátku. Zprvė působí absurdně, že se synové měli zdát černí, oškliví a nehodní lásky už samotné královně, jak se tvrdí v *Příběhu o Geirmundu Heljarskinnovi* v *Sáze o Sturlunzích* (bátttr, jak se příběh nazývá, je krátké vyprávění, povídka), a proto je vyměnila za bílého syna otrokyně. V *Sáze o Hálfovi* nese královna severské jméno: Hagný Hakadóttir. Když se sága předává v ústním podání z generace na generaci, abstraktní části, včetně místních jmen a jmen postav, procházejí často proměnou. Na tomto místě poukážeme na tendenci islandské literatury k antipatii vůči cizincům. Ti, kdo ságy zapisují, se jednostranně zaměřují na norský původ záborců a snaží se zamlčet osoby z jiných kultur. Někdy později dal zapisovatel

ságy ženě z Bjarmalandu severské jméno. Jádru příběhu je nicméně všude stejné.

Pokud budeme vycházet z toho, že příběh vypráví o severské královně, musela být svému muži nevěrná, patrně ho podvést s otrokem. V takovém případě se obává, že ji vzhled chlapců prozradí, a proto své syny vymění za bílého chlapce.^[19] Ve strofách ani v ságách žádné pochybnosti o otcovství dvojčat nepanují, jsou to Hjörvi synové. Královský původ chlapců pozvolna vysvítá z jejich povahy a schopností. Přes podřadný vzhled se vyjeví jejich urozenost a současně se „nízká“ povaha objevuje u bílého syna otroka, „napřesrok je horší“, skládá Bragi Starý, tzn. příští rok bude horší.^[20]

Čím více jsem si lámal hlavu s významem tohoto příběhu, tím častěji jsem uvažoval o tom, co udává *Kniha o záboru země*, a sice že královna Ljúfvina pocházela z Bjarmalandu. Král Hjör je ze západonorského královského rodu, Severan s germánskou fyziognomií – tedy běloch. Kde se asi vzal tento temný a šeredný vzhled? Historik Peter Andreas Munch se rozhodl věřit té vyprávěcí tradici, podle níž předci chlapců pocházeli z Bjarmalandu, a tvrdil, že jejich tmavé vlasy a barva kůže nejspíše vysvětlí „čudský původ po matce“.^[21]

Důvod, proč můžeme důvěřovat popisu Geirmundova a Hámundova vzezření, je ten, že odporuje stereotypům té doby. V ságách i skaldském básnictví jsou jako černí a oškliví běžně vykreslováni otroci.^[22] Výjimku nacházíme v *Sáze o Egilovi*, kde se o Skallagrímovi a jeho synu Egilovi píše, že jsou černí a oškliví, pravděpodobně kvůli rodovým vazbám na temný lid na severu. Kveldúlfova matka Hallbera byla totiž sestrou Hallbjörna Půlčaroděje^[23]. Její matka pocházela z tajuplného lidu ze severních končin a takovým se v pramelech říká půltroll nebo půlčaroděj. Vidět logickou souvislost v popisu vzhledu těchto královských synů lze jen tak, že se opírá o realitu. Prameny se shodují v tom, jak chlapci vypadali, a také to podporuje myšlenku, že král Hjör ve skutečnosti

měl jisté kontakty s lidmi na nejzazším severu. Což nás vede k nové otázce týkající se *Příběhu o Geirmundu Heljarskinnovi*: Proč se královně nezamlouval vzhled jejích synů, když se jí podobali?

Příběh říká, že Ljúfvinu odvedli z Bjarmalandu: „[Hjör] tam zajal Ljúfvinu, dceru krále Bjarmalandu.“ Ten, kdo vyprávění zapsal na pergamen ve vrcholném středověku, přidal to či ono podle svého – pokoušel se, tak jako my, dodat tomuto zlomku vyprávění souvislosti. Vedle strachu z cizinců vidíme mezi těmito průkopníky ještě další tendenci, a to názor na minulost, který vychází z předpokladu, že v době vikinské bylo plenění a drancování jediným způsobem, jak zbohatnout. Kdokoliv tehdy zbohatl, vykresluje se ve středověkých pramenech obvykle jako *velký viking* a lupič. Tento názor ság můžeme snadno označit za *fixaci na vikingy*.

Předpokládejme pro tuto chvíli, že vypravěč měl pravdu v tom, že Ljúfvinu zajal král Hjör a vzal si ji jako souložnici. Je známo, že tato praxe byla rozšířená. A byla-li konkubínou v pozici otrokyně, musíme současně počítat s tím, že ji těšilo, že se synové podobají jí a ne jejím utiskovatelům.

Při bližším pohledu se zdá nepravděpodobné, že tato *ljúfa vina*, tedy „milá přítelkyně“^[24], byla souložnicí. Klíčovou skutečností je, že se o ní tvrdí, že byla plnohodnotnou královnou, provdanou za krále – *Kniha o záboru země* jasně říká, že byla *královnou*. Vyměnění-li své chlapce za syna *vlastní otrokyně*, vyprávění nepřipouští jinou možnost, než že Ljúfvina měla vyšší postavení než otrokyně.

Z toho pro nás plynou důležitá zjištění. Informace, že Ljúfvina byla zajata nepřátelským vojskem a uvrhnutá do otroctví, mají očividně původ u člověka, který příběh ve středověku zapsal. Ten chtěl objasnit Hjörovu dlouhou cestu do Bjarmalandu: Nutně se vydal na vikinskou výpravu (jako třeba Þóri Pes v *Heimskringlě*). Brzy ale dojdeme k závěru,

že král Hjör měl v Bjarmalandu jiný cíl, cíl, jež ten, kdo příběh zapisoval, ztratil ze zřetele. Že byla Ljúfvina královnou, svědčí o dohodě, kterou o sňatku uzavřel v 9. století urozený severský rod kdesi z Rogalandu s neznámým lidem ve vzdálené zemi, blíže označované jako Bjarmaland. Zatím víme jen to, že tento lid nevypadal germánsky, měl tmavou pleť a zdál se nehezký. A přesto pojal král Hjör za manželku ženu s takovým vzezřením? Nelze se ubránit dojmu, že toto nebyl *girndarráð*, jak Seveřané nazývali manželství uzavřené kvůli tělesné touze, jaké nám dnes připadá samozřejmé. Pravděpodobnější je vysvětlení, že manželství bylo v době vikinské nejčastěji dohodou o spojenectví dvou rodin nebo rodů, jež měly navzájem střežit své zájmy.

Což nás přivádí k závěru, že se královna samotná jen stěží mohla domnívat, že je na chlapcích cosi podivného. Jistě věřila tomu, že takové je mínění „bílých lidí“, a jednala v souladu s tím, co pokládala za vhodné.

* * *

Mají-li lidé germánského a mongolského nebo asijského původu spolu dítě, zdědí potomek v některých případech mongoloidní rysy do takové míry, že jsou ty germánské stěží postřehnutelné.^[25] Že Ljúfvina vyměnila syny, nebylo zapříčiněno samozřejmě jen tím, že chlapci připadali Seveřanům oškliví, ale především tím, že geny zděděné po otci nebyly téměř vůbec vidět.

A díky tomu můžeme starému vyprávění porozumět. Ljúfvina se chtěla zalíbit svému muži, věděla, jak „ti bílí“ smýšlejí o jejím vlastním vzhledu a o vzhledu chlapců, a tak se vyjádřila, že je na překážku, že zdědili její podobu.

V tomto světle můžeme snad pochopit i Hjörovu reakci, když své syny konečně spatřil. Je řečeno, že když si Ljúfvina vzala dvojčata zpět k sobě a na radu skalda Bragiho Starého

je ukázala Hjörovi, byly jim čtyři roky. Ljúfvina se toho setkání dozajista obávala. Bezmála čtyři roky krále klamala a nadto zanedbávala své syny. V mnoha ohledech ublížila jeho cti.

Podle *Ságy o Hálfovi* měl král Hjör, když je uviděl, vykřiknout: *Ber í burt!* Tedy: „Odnes je pryč!“ Nesnesl, aby mu jeho vlastní synové byli na očích. Největším šokem dozajista bylo, že se synové svému otci vůbec nepodobají. I z pohledu dětí mohlo toto první setkání s otcem jen stěží být radostné.

Král Hjör se s tím vyrovnal. Ať už brzy poté, co děti spatřil a vyslechl smířlivá slova moudrého skalda, nebo později, když chlapci trochu zestárli. Tehdy patrně přivítal své černé syny do života v královské síni podle tehdejšího zvyku. Chlapce posadili králi na klín, kde seděl na svém čestném místě, tomu se říkalo *knésetning*, tedy posazení na kolena. Pak jim král polil vodou černé vlásky, dal jim jména a zaručeně si bručel pod vousy cosi o tom, že tyhle Heliny kůže se mu ani trochu nepodobají. Ovšem smířit se s tím musel, zvláště když podle pramenů jiné syny neměl. Po konci tohoto obřadu se chlapci stali plnoprávními členy královské rodiny. Až tehdy jejich život konečně začal.^[26]

Když někoho poznáte blíže, přestanete o něm uvažovat jako o ošklivém, nebo krásném. A přestože si král Hjör a další na jeho dvorci na vzezření obou chlapců zvykli, stála rodina před dalším problémem, jehož řešení však v dohledu nebylo. Chlapci byli dva. Podle toho, co víme o dědickém právu doby vikinské, mohl korunu i vládu převzít pouze jeden dědic, měla-li se země udržet. Situace byla vážná – dalo se předpokládat, že nastane vzájemný boj o moc a útoky, které by oslabily královskou moc. Vzhledem k tomu, že se Ljúfvina vzdala synů hned po porodu, není pravděpodobné, že se vědělo, v jakém pořadí přišli na svět. Pravidlo znělo, že ódal a vládu nad zemí má převzít prvorozený.

Známky Geirmundova mongoloidního původu:

- Nejstarší prameny uvádějí, že jeho matka pocházela z Bjarmalandu.
- Její jméno je nezvyklé, pravděpodobně se jedná o cizokrajné jméno přizpůsobené severštině.
- Podle pramenů navštívil Hjör Bjarmaland a účelová manželství byla v době vikinské běžná.
- Bratři byli údajně černí a oškliví.

Geirmundovy dědičné statky

Král Hjör měl tedy kontakty se vzdáleným lidem z místa, které učení muži středověku nazývali Bjarmaland. V polovině 9. století mu jeho žena z jejich kmene porodila kdesi v Rogalandu dvojčata.^[27]

Kde se však Geirmund narodil? Poněvadž prameny říkají, že se narodil na královském dvorci v Rogalandu, nepřipadá ve skutečnosti v úvahu mnoho míst. Zdá se, že v 9. století se nejvýznamnější centra moci Rogalandu nacházela na Ögvaldsnesu (norsky Avaldsnes) na ostrově Körmtu (Karmøy), na Rennisey (Utstein) a v severním Jaðaru (Sola). Geirmund tudíž musí být svázán s jedním z těchto míst.

Geirmundův rodokmen ho vlastně poutá přímo s královským dvorcem na Ögvaldsnesu. Západonorský královský rod, z něhož pocházel, spojuje toto území, které mělo vojensky i obchodně strategickou polohu, se starou severní cestou: „Geirmund Heljarskinn a Hámund Heljarskinn byli synové Hjöra Hálfssona, syna krále Hjörleifa Ženáče, syna Hjörova, který byl synem Jösuru Afvaldssona z Afvaldsnesu.“^[28] Geirmund patřil k rodu, z něhož by zezelenal závistí každý kníže žijící tehdy po moci; pravděpodobně k nějakému nefalšovanému *norskému* královskému rodu z jižní části Norska, jak zmiňují prameny. Harald Krásnovlasý se jen stěží mohl

honosit tak vznešenou rodovou linií^[29] a v různých ohledech měl Geirmund lepší předpoklady pro to, aby se stal králem celého Norska.^[30]

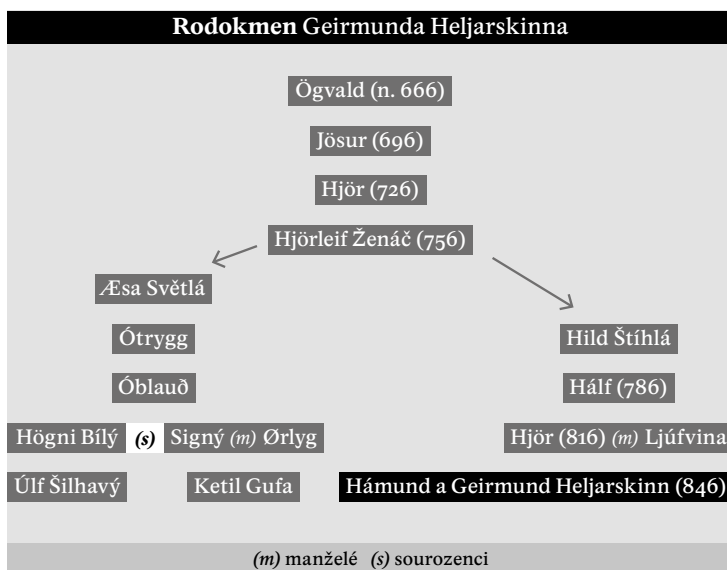
S královskou linií z Ögvaldsnesu jsou spjaty rozličné prehistorické a tajemné bytosti, jak bylo ve středověku zvykem. Spokojíme se však s tím, že připíšeme původ rodu králi Ögvaldovi, tradice tvrdí, že Ögvaldsnes dostal své jméno podle něj.

Takto tedy vypadá rodokmen Geirmunda Heljarskinna a jeho příbuzného a pobratima Úlfa Šilhavého. Jak je patrné, Úlfův otec, Högni Bílý, byl bratrem Signý, ženy Ørlyga Bøðvarssona, který na Islandu působil jako Geirmundův správce. Ketil Gufa, syn Ørlyga a Signý, se později stal Geirmundovým zetěm.

Na tomto rodokmenu se prameny shodnou – jedinou odchylkou je, že některé uvádějí jména Ótrygg a Óblauð v linii Úlfa Šilhavého v opačném pořadí.^[31] S ohledem na své výpočty doby, kdy se uskutečnily první výpravy na Island pod Geirmundovým vedením, mám za to, že datace narození bratrů, jak ho určil Guðbrand Vigfússon do roku 846, bude téměř správná. Počítáme-li s třiceti lety na jednu generaci, narodil se Ögvald ve druhé polovině 7. století.

Tyto informace nám přesto nepomohou rozhodnout, kde se Geirmundův domov nacházel, jelikož královský rod samozřejmě mohl své sídlo přesunout, ačkoliv se o něčem takovém prameny nezmiňují.

V podání islandských středověkých pramenů nezabíral Rogaland stejně velké území jako nyní. *Jaðarem* (dnešním Jærenem) patrně Islandané rozuměli jižní Rogaland, zatímco *Rogaland* odpovídal oblasti severně od Boknafjordu, pravděpodobně až na sever k Stordu a kvinskému kraji.^[32] Žádný pramen nespojuje Geirmunda s centrem v Jaðaru nebo rodem Hörða-Káriho, který tam vládl. Pokud se budeme řídit starou definicí Rogalandu, patřily Utstein i Sola k Jaðaru,

protože leží jižně od Boknafjordu. Tím by se problém mohl zdát vyřešený: Geirmund musel pocházet z Ögvaldsnesu. Bohužel to ale není tak jednoduché, neboť na tom, jak máme interpretovat prameny co do polohy Rogalandu, nepanuje shoda.

A toto si žádá bližší zkoumání.

* * *

Mé hledání Geirmunda se postupně začalo podobat práci detektiva – až na to, že tělo je 1100 let staré a už dávno se rozpadlo na prach. Uvažoval jsem, jestli si záborci s sebou něco brávali. Něco, co by prozradilo jejich původ. Někaké předměty? Postup stavby domů? Na Islandu jsou už všechny pozůstatky ty tam. Přesto jsem našel cosi, co by snad mohlo pomoci záhadu rozluštit: místní jména. Přinejmenším z kultury pozdějších časů je známo, že lidé, kteří se stěhovali, si s sebou brávali místní jména z domoviny, jak ta známa, tak

ta oblíbená. Tak tomu bylo například s Islandčany a Nory, kteří se v 19. století usazovali na Západě, tedy v Americe. Toponymie se dostává ke slovu obzvlášť u fenoménu, kterým je pojmenovávání podle staršího vzoru. Když jsem se tímto opětovným použitím jmen začal zabývat hlouběji, zjistil jsem, že je ve staroseverských pramenech poměrně časté.

Jasným příkladem takového pojmenování je Voss – nebo Vörs, jak se ten kraj nazýval ve staroseverštině. Badatelé jsou zajedno v tom, že ono norské místní jméno je staré, ale to je také to jediné, na čem se shodnou. Někteří jméno spojují s řekou Vosso, jiní předpokládají, že se váže ke kopcovitému terénu. Toto místní jméno pochází z praseverského období (to je 3. až 6. století) a je tak staré, že lidé doby vikinské nemohli vědět o nic lépe než my, k jakému přírodnímu fenoménu se váže. Přesto je na Islandu alespoň pět míst nesoucích jméno Vorsabær. Lidé z Vossu si to jméno přinesli s sebou, deset z nich je zmíněno v *Knize o záboru země*. Byl mezi nimi i Þorvið Úlfarsson, který „se vydal na Island z Vörsu a jeho příbuzný Lopt mu dal zemi na místě nazývaném Breiðamýri“ (S 369, H 324). Jeho příbuzný Loft sám pocházel z *Gaul* (nyňjší *Gaulen*) a hospodařil v *Gaulverjabæ* ve Flói.

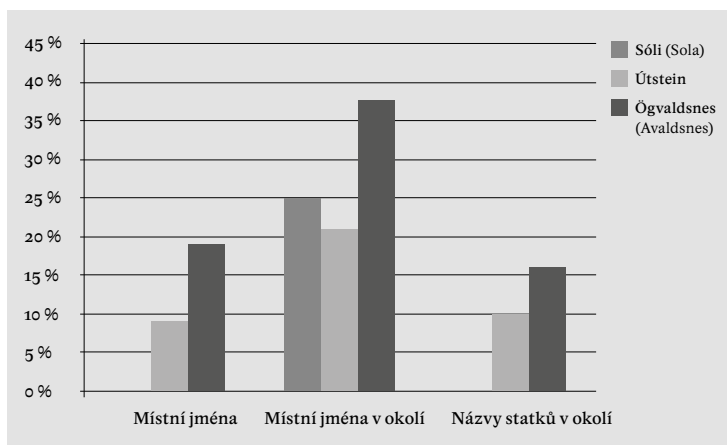
Když se na takováto opětovně použitá jména zaměříme, často vyjde najevo jistý nesoulad. Jména ze starých míst, která jsou převzata v nové zemi, ne vždy odpovídají tamní přírodě. Lidé raději ze sentimentu zůstali věrní místnímu jménu, třebaže se ne vždy shodovalo s novým územím. Zřejmě je to u Alviðry v Dýrafjordu, tedy Dýrově fjordu, jejíž jméno si lidé z Alveru v Hordalandu patrně přivezli s sebou.^[33] Doslovný význam jména Alviðra je „všechna počasí“ a Oluf Rygh to vysvětluje takto: „zcela nechráněný před počasím, vydaný mu na milost“. Na Islandu je toto jméno zavádějící, protože Dýrův fjord je v Západních fjordech jedním z míst, kde vládne dobré počasí. Je zvlášť dobře chráněno před severním větrem, který tam fouká.

Geirmundova sousedka Auð Moudrá pocházela z *Hvamm*-*mu* v Aurlandu (nynější Kvam). Svůj statek na Islandu nazvala *Hvamm*. Výzkum odhalil, že tato dvě místa, hlavní statek rodu ve Hvammu v Aurlandu a Hvamm Auð Moudré u Hvammsfjordu na Islandu, nemají z topografického hlediska takřka nic společného.^[34] Tudíž se můžeme domnívat, že když Auð vybírala jméno pro svou novou usedlost na Islandu, vracela se v myšlenkách k „rodnému statku, kde vyrostla z dětských střevíčků“^[35]. Geirmund a jeho lidé se docela dobře mohli zachovat stejně.

* * *

Dostat dobrý nápad je jedna věc, zrealizovat ho druhá. K mé hrůze neexistovaly v digitálním formátu žádné seznamy místních jmen, která jsem potřeboval. Nezbylo mi, než se pustit do práce. Na podzim 2009 jsem provedl srovnávací studii místních jmen – a že to byla pořádná manuální fuška. Shromáždil jsem seznamy místních jmen ze Soly, Utsteinu a Avaldsnesu (Ögvaldsnesu) a srovnal je se jmény v centru Geirmundova záboru u Breiðafjordu, abych zjistil, kde se bude nejvyšší podíl místních jmen shodovat s islandskými. Materiál jsem rozdělil do tří částí. Do první kategorie jsem zařadil všechna místní jména, která se dochovala ze Soly, Utsteinu a Avaldsnesu, a zkoumal jsem, jak velký podíl se jich shoduje s místními jmény na hlavních Geirmundových dvorcích, to znamená v Búðardalu, na Skarðu a Geirmundarstaðech (viz obrázek 1 na s. 47). Komparace zahrnovala také moře a přilehlé ostrovy, ostrůvky a skaliska.^[36]

Do další skupiny jsem zařadil místní jména z okolí těchto hlavních usedlostí v Norsku a na Islandu a srovnal je (viz obrázek 2 na s. 47).^[37] Třetí část tvořily názvy statků v sousedství oněch tří královských dvorců.^[38] Nejlepší prameny jsou k dispozici pro tuto část norských místních jmen, za což vděčíme veledílu *Norske Gaardsnavne*, které vytvořil Oluf Rygh.^[39]

Graf 1 | Srovnání místních jmen na třech královských dvorcích v Rogalandu v době vikinské a místních jmen Geirmundova záboru země na Islandu

Závěr byl poměrně přesvědčivý: Ve všech třech skupinách se našlo nejvíce shod s Avaldsnesem (tehdejším Ögvaldsnesem). Zjistil jsem, že 19 % místních jmen v první skupině, blízko Geirmundových hlavních statků na Islandu, mělo paralelu na Ögvaldsnesu a 40 % jmen v sousedství hlavních usedlostí na Ögvaldsnesu a Skarðu bylo totožných. Ukázalo se také, že 16 % názvů statků v blízkosti Ögvaldsnesu bylo znovu použito v srdci Geirmundova záboru země na Islandu.

* * *

Podstatná část odpovídajících nebo podobných místních jmen na Ögvaldsnesu a Skarðsströndu vychází z běžných jmen rozšířených v obou zemích.^[40] Přesto také vyšlo najevo zajímavé „nekonzistentní“ použití jmen, která si Geirmundovi lidé přinesli z Islandu. Nedaleko kostela na Ögvaldsnesu (pravděpodobně stával královský dvorec právě tam) se nachází malé, ale v krajině nápadné skalisko, jemuž se nyní říká *Fantaskar* (islandsky *Fantaskarð*). V Geirmundových

Obrázek 1 | Odpovídající místní jména, jména na Ögvaldsnesu uvádíme v závorce. Všechna islandská místní jména se vyskytují v hlavní části Geirmundova panství (Graf 1 / Sloupce Místní jména). Pozn. překl.: Zde včetně islandské koncovky nominativu jednotného čísla

Obrázek 2 | Odpovídající místní jména v okolí Ögvaldsnesu a v sousedství Geirmundových hlavních statků (Graf 1 / Sloupce Místní jména v okolí). Pozn. překl.: Zde včetně islandské koncovky nominativu jednotného čísla

dobách se skála pravděpodobně nazývala jen *Skarð*, Skalis-ko, protože první část jména je odvozena ze staroseverského slova *fantr* (tulák), které do staroseverštiny proniklo až po christianizaci.^[41] Skarð je v okolí Geirmundarstaðu významné místní jméno, vždyť celé pobřeží ve středu území zabraného Geirmundem je pojmenováno po něm – Skarðsströnd. Skarð je velmi běžné místní jméno, ovšem pro nás je zde zajímavé jeho použití u Breiðafjordu. Pojmenování *Skarð* můžeme nejspíše interpretovat jako zářez do krajiny a Fantaskarð na Ögvaldsnesu takový výklad nabízí. Na Islandu Skarð naopak označuje rozsáhlé údolí táhnoucí se od usedlosti na východ.

Skarð bychom mohli pro Geirmunda chápat jako klíčové toponymum, neboť vše podél pobřeží jeho záboru u Breiðafjordu nese jméno odvozené od Skarðu. Proto se můžeme ptát, jestli by za tímto pojmenováním nemohly být sentimentální důvody (viz mapa na s. 47).

Podívejme se na jména Grautaskjer (isl. Grautarsker) a Klakksholmen (Klakkhólmi). Na stránkách *norgeskart.no* lze nalézt jen dva výskyty prvního jmenovaného: Grautaskjer u Austevollu severně od Storðu a Grautskjær u Tvedestrandu – tedy kromě našeho případu, kterým je Grautaskjer u ostrova Bukkøya (Hafursey) u Ögvaldsnesu. Podle atlasu *Íslandsatlas* z roku 2006 existuje na Islandu jen jedno odpovídající místní jméno, a tím je Grautarsker severně od Ólafseyjar. Říká se, že tyto Óláfovy ostrovy patřily Geirmundovi, a někteří tvrdí, že tam je dokonce pohřben.^[42]

Podle přehledu místních jmen na Skarðsströndu existuje další Grautarsker a ten se nachází ještě blíže Geirmundova hlavního dvorce u Breiðafjordu.

To je zásadní proto, že první část složeniny, *graut*-^[43], nám napovídá, že jméno Grautarsker pochází z prastarého norského místního jména, tak starého, že mu v době vikinské lidé jen sotva rozuměli. Na Islandu je toto slovo použito pouze ve jmé-

nech těchto výše zmíněných skalisek.^[44] Z toho vyplývá, že si záborci země jméno Grautarsker přivezli ze své domoviny. Ještě vzácnější je toponymum Klakksholme u Ögvaldsnesu, což je rozlehlý ostrov severně od kostela a nápadný orientační bod. Na *norgeskart.no* není zakreslen žádný Klakksholme a na Islandu existuje pouze jeden,^[45] a sice ten, který leží u Klofningu u nejzápadnějšího výběžku Skarðsströndu. Je možné, že právě toto jsou cenné indicie svědčící o Geirmundově původu.

Pár slov na závěr: Islandané o končinách, které později dostaly jméno Dalasýsla a kde byl Geirmund největším záborcem, mluví jako o Dalech, *Dalir* (isl. *að fara í Dalina / fara vestur í Dali*). Je to cosi zvláštního, protože nemůžeme říct, že by pro tuto oblast byly údolí a doliny charakterističtější než pro jiné části Islandu. Přivádí nás to k otázce, zda kořeny tohoto ustáleného spojení nesahají až k mluvě, která se kdy si používala v Norsku a kterou do země přinesli Geirmund a jeho lidé. Je zajisté pozoruhodné, že na ostrově Körmtu,

tedy na Karmøy, se odedávna nazývá oblast s největším statkem od Ögvaldsnesu (Avaldsnesu) k Visnesu na západě jako „Dalen“.^[46] Geirmund pocházel z Dalenu a dvorec si vystavěl v Dalech. Naším závěrem tedy je, že Geirmund pravděpodobně pocházel z královského dvorce v Ögvaldsnesu na Körmtu v Rogalandu. V písemných pramenech nacházíme řadu vodítek, která to potvrzují.

Stopy naznačující, že Geirmund pocházel z Ögvaldsnesu:

- Podle genealogií patřil k rodu z Ögvaldsnesu.
- Mezi místními názvy na Ögvaldsnesu v Rogalandu a v srdci Geirmundova záboru země na Islandu je řada shod.
- Některá místní jména na Geirmundově území na Islandu nevysvětlují tamní místní poměry, ale hodí se k místním poměrům a jazykové praxi v Rogalandu.

* * *

Jednoho dne poslouchám v rádiu cestou do knihovny rozhovor s generálním ředitelem norského ropného fondu, s Yngvem Slingstadem. Dozvídám se, že on a jeho lidé důmyslnými investicemi navýšili za minulý rok hodnotu ropného fondu o několik set miliard norských korun. Čtvrtletní zpráva je zveřejněna a novináři neskrývají svůj zájem o ni. Já naopak nedlouho poté mířím do vikinského muzea na Ögvaldsnesu (Nordvegen Historiesenter na Avaldsnesu), které slaví pět let od svého vzniku. Mám tam prezentovat svou vlastní čtvrtletní zprávu: o bádání nad Geirmundovým původem. V publiku sedí i jeden archeolog ze Stavangeru. S mým závěrem nesouhlasí a typickým akademickým stylem říká: „To jsou všechno běžná místní jména.“ Dodává pak, s notnou mírou lokálního patriotismu, že věří, že Geirmund pocházel z Jaðaru.

Tak a je to.

Mé nesčetné pokusy nalézt v tomto příběhu souvislosti bohužel nepřinesly konečné odpovědi nebo spolehlivé závěry a bylo by nepoctivé je za takové označovat. Ale bádám a hledám do hloubky. Dostali jsme se nyní tak daleko do minulosti, kam jen lze proniknout. Na tomto pomezí prehistorie odpovědi většinou nebývají jednoznačné. Jak uvidíme i později, existuje však více vodítek, které závěr mých analýz místních jmen podporují.

Ögvaldsnes – nejstarší královské sídlo v Norsku?

Snorri Sturluson popisuje Körmt, tedy Karmøy, takto: „Je to veliký ostrov, dlouhý, ale celkem dost úzký, ležící na vnější straně hlavní plavební cesty. Zde je hustě osídlen, ale na straně obrácené k moři je široko daleko neobydlen.“^[47]

Vykresluje tu skvělou pozici Ögvaldsnesu z válečného i obchodního hlediska. Námořní cesta vede mezi ostrovem a pevninou v místě, které se dnes nazývá Karmsund, Karmská úžina. Země, kde Geirmund vyrostl, dostala jméno po této frekventované cestě podél pobřeží, která se staroseversky nazývala *Norðrvegr*, z čehož se později stalo *Noregr*. Norsko znamená jednoduše „cesta na sever“ neboli „severní cesta“. Ögvaldsnes byl strategickým bodem, protože trasa námořní dopravy podél staré severní cesty, jak na sever, tak na jih, vedla Karmsundem. A na jednom místě nedaleko Ögvaldsnesu se Karmsund zužuje, stává se z něj koryto široké jen asi dvě stě metrů. Nyní se toto místo nazývá Salhusstrømmen (dříve Salhússtraum), přičemž toto jméno je pravděpodobně odvozeno ze staroseverského slova *sæluhús* nebo *sáluhús*, což znamená „přístřešek“, „úkryt pro pocestné“.

Když se za Geirmundových dnů lodě blížily Salhússtrømmu, mohli lidé na palubě pozorovat mimo jiné úchvatný Sæluhússhaug (nynější Salhushaugen) na körmtské straně úžiny. Měl asi 40–50 metrů v průměru a šest metrů na výšku.

Pro celou dopravu to bylo přirozené místo zastávky, protože lodě musely často čekat, až se změní příliv a odliv, a tedy i mořské proudy. Ten, kdo ovládal tuto část Karmsundu, měl kontrolu nad všemi loďmi, které proplouvaly kolem. Jistý archeolog poukázal na to, že Karmsund nesloužil pouze námořní dopravě ze severního Norska do zemí v Severním moři, ale byl také výchozím bodem výprav směrem k zemím na západní trase vikingů.^[48] A příběh, který odhalíme, to potvrzuje.

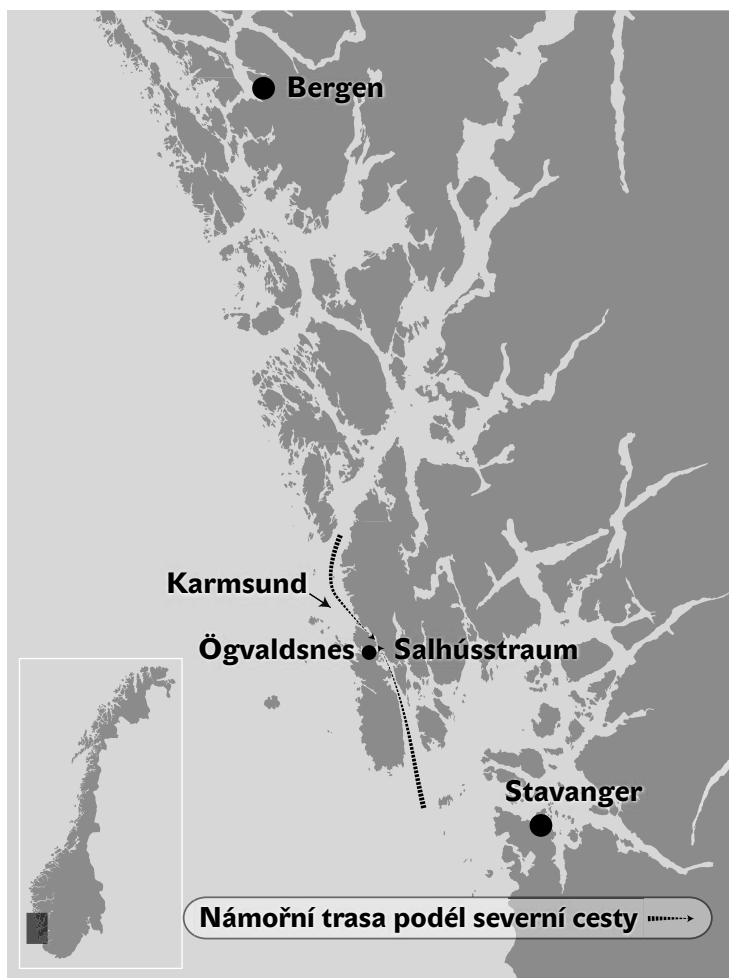
Jen stěží je dílem náhody, že nejmocnější královský rod západního Norska spojují písemné záznamy s touto krajinou. Všechny tyto impozantní mohyly, pyramidy Severu, svědčí o mocném rodu. Badatelé srovnávali Ögvaldsnes jak s Lejre, hlavním královským sídlem v Dánsku, tak s Uppsalou ve Švédsku.^[49] Ögvaldsnes představuje unikátní kulturní krajinu a jedno z nejbohatších archeologických nalezišť v Norsku.^[50] Jeho poloha je také důvodem, proč se Harald Krásnovlasý Ögvaldsnesu po svém vítězství v bitvě v Hafsfjordu zmocnil – i on si chtěl zajistit kontrolu nad dopravou po severní cestě.

* * *

Můžeme předpokládat, že když Geirmund vyrůstal, ovládal Salhússtraum jeho otec král Hjör se svými lidmi.

Tvrdíme-li, že je Geirmund stínem, pak je jeho otec sotva více než stínem stínu. Byl synem legendárního vikinga Hálfa (o něm více později) a všechny důkazy nasvědčují tomu, že sázel spíše na obchod než válčení – bezpochyby to byl skvělý námořník.

Zkusme si nyní představit, jak to u Karmsundu chodilo. Ögvaldsnes patrně nebyl celnicí téhož druhu, jako máme dnes u hraničních kontrol. Kolem něj a Salhusu se nachází mnoho dobrých přístavů, které plnily podobnou funkci jako nyní benzinové pumpy. Nabízely se tam služby pro loď

a posádku, v některých případech jste si tam mohli směnit zboží nebo obchodovat. Král na Ögvaldsnesu se choval jako kapitán přístavu, tedy tak, jako víme, že si počínali vlivní náčelníci na Islandu v ságové době.^[51] Pravděpodobně se na takovýchto místech pro odpočinek platilo clo bez protestů,

neboť náčelníci nebo jejich zástupci poskytovali pocestným služby. Ti, kdo zapisovali ságy, pokládali za zbytečné plýtvat inkoustem na tak všední věci. Do některých lodí teklo, a tak potřebovaly vytáhnout na břeh a opravit. Jiným bylo třeba natřít kýl nebo jim chyběly hřebíky, dehet či olej. Musela se obstarat lana, která drží stěžeň, nebo také lana z mroží kůže na údržbu lanoví, někdy bylo potřeba opravit plachty nebo na ně koupit látku. Někdo také musel pronajmout přístřešky nebo menší lodě pro pohyb po okolí, jiným docházely zásoby jídla a vody a tak dále. Na tak vytížené trase byly služby potřeba neustále. Hjörövi lidé – se správcem v čele – tu byli připravení přiložit ruku k dílu. Cílem bylo zvýšit zisk domácího pána, protože jejich podíl ze cla se zvyšoval právě v závislosti na rozsahu služeb.

Kypí to tu životem. Hluční kupci smlouvají s kolemjdoucími, stavitelé lodí štípají prkna, piliny a dřevěný prach kolem nich víří jako oblaka kouře, kováři černí jako saze buší do rytmu s hukotem měchů, ti, kdož vyrábějí plachty, stríhají s jehlou mezi rty látku, válečníci cvičí své bojové dovednosti na louce. A po večerech vystupují skaldové, zatímco posluchači upíjejí medovinu z beraních rohů.

Král Hjör měl jistě úctyhodný zástup bojeschopných mužů. Bez ozbrojenců by nemohl ani vymáhat clo, ani bránit svůj dvorec a další majetek, kdyby snad úžinou naráz připlulo více lodí. Jeho vojsko tvořili patrně svobodní muži, *frelsingjar*, kteří se mohli ženit a mít děti. Vyzbrojené oddíly otroků by se co nevidět obrátily proti svému pánovi.

* * *

Ögvaldsnes byl velkou a úrodnou zemí, a když Geirmund vyrůstal, jistě k němu patřila spousta otroků a čeledí, kteří se starali o zvířectvo, kosili trávu a obdělávali pole.

Záznamy zemědělského registru sahají jen do roku 1723, tehdy zasel pastor na Ögvaldsnesu 28 sudů obilí a sklídl

120 sudů.^[52] Ačkoliv se můžeme domnívat, že tato čísla byla v době vikinské vyšší, jelikož rozloha pozemků byla tehdy větší, tak jako průměrná teplota, je nemyslitelné, že by úroda obilí stačila na uživení celé početné populace Ögvaldsnesu. Obilí však tehdy bylo nezbytnější než nyní. Hjörövi správci si jistě brali díl z obilí, které se převáželo do krajů na severu (tak jako později Haraldovi správci), ale mnoho také ukazuje na obchodní spojení s velkými sedláky z bohatých oblastí, kde se obilí pěstovalo. Předně je třeba zmínit Akry (Åkra), největší statek Körmtu. V nejstarších pramenech jsou Akry popisovány jako „spolehlivá úrodná země“^[53], jak napovídá samo jméno.

Pro takové obchodní spojení svědčí ještě další okolnost. Je potřeba kontrolovat námořní trasu kolem západního pobřeží – někteří se nepochybně pokoušeli je obejít a clo neplatit. A ty pak bylo možno upozorovat nebo dopadnout u významného přístavu západního pobřeží, Akrahöfnu.

Taková spousta lidí si žádala mnoho dobytka. Malý Geirmund vyrůstal mezi kozami a kravami, ovci a prasaty. Dá se očekávat, že byl na zvířata zvyklý, a ctihodní urození lidé kromě toho jezdili na koních. Chlapce určitě bavilo honit slepice pobíhající po dvoře a pokoušet se je chytit. Nebo si hrál tak, že vylezl na hřbet největšího prasete a jezdil na něm jako na koni. Otroci a otrokyně (takovým lidem se staroseversky říkalo *man*) se věnovali dojení a krmení zvířat, ta musela být dobře vykrmená na porážku. Podle pramenů z pozdější doby měl Ögvaldsnes na druhé straně úžiny ve Vormedalu salaše – musíme počítat s tím, že k Ögvaldsnesu v době vikinské patřilo větší území. Čeledíni pro královský dvorec chytali ryby a salaše stály přinejmenším na západní straně ostrova. Výnosy zemědělské činnosti a rybolovu na Ögvaldsnesu v době vikinské se i přesto nemohly rovnat ziskům z lodní dopravy.

Poměry na Ögvaldsnesu:

- Ögvaldsnes byl přirozeným místem k zastavení a odpočinku pro veškerou lodní dopravu.
- Mohly ukazují na přítomnost mocných rodů na Ögvaldsnesu od doby římské (0–400 n. l.) až do doby vikinské.
- Náčelníci na Ögvaldsnesu ovládali hlavní plavební trasu na staré severní cestě, což zvyšovalo jejich vliv a znamenalo příležitost, jak zbohatnout.

Zranitelná stránka povahy

Vraťme se ke Geirmundovu dětství. První tři až čtyři roky svého života vyrůstal u neznámé otrokyně. Její muž se jmenoval Loðhött a měl postavení takzvaného *brytiho* – *bryti* byl prvním mezi otroky a měl různé výsady, například mohl mít potomky. Její syn se jmenoval Leif. Jak už bylo řečeno, vypráví se, že král Hjör chlapce nespatriil, dokud mu je neukázali. To byli ve čtvrtém roce svého života. Pokud je to pravda, nevyrůstali chlapci v královské síni, ale spíše v obydlí otroků. Ve středověku bylo obvyklé, že otroci bydleli zvlášť, ale ne daleko statku, kde sloužili, doba vikinská se v tom pravděpodobně neodlišovala. Bylo výhodné držet otroky v určité vzdálenosti, ale přitom ne tak daleko, aby to bylo nepraktické. Existuje například místní jméno *Manheimar* (to znamená „Domovy otroků“) označující místo vzdálené přibližně 150 metrů od Geirmundarstaðů, Geirmundova hlavního dvorce na Islandu.^[54]

Geirmund tak svůj život začal v obydlí otroků.

Okusil tam lásku a starostlivost, nebo byli bratři zanedbávání? „Vyrůstali na slámě jako jiné děti otroků“, jak se říká v *Sáze o Sturlunzích*, na skrovné a nuzné stravě, oblečení ve špinavých vlněných hadrech? Tady nám nezbyde než se vrátit k vyprávění o jejich matce Ljúfvině.

Soudě podle příběhu je Ljúfvinino chování mírně řečeno podivné. Podle *Knihy o záboru země* se schová, když za ní přijde skald Bragi Starý, ačkoliv ho sama pozvala, aby jí poradil, co si s chlapci počít. V jiných verzích příběhu se schovala pod hromadu šatů, jako by se už nedokázala podívat pravdě do očí. Že by snad začala být ze střetu mezi mateřskou láskou a vůlí jiných zoufalá a rezignovala? Z toho, že byla nucena tajit pravdu? To sice nevíme jistě, ale je snadné představit si, že ji šířalo svědomí, protože chlapci se jí podobali a připomínali jí její rodinu kdesi daleko.

Máme důvod se domnívat, že Ljúfvina nevydržela vyhýbat se chlapcům úplně, a proto je, když král nebyl doma, navštěvovala. Problémem bylo, že se s nimi musela vždy znovu rozloučit – otočit se k nim zády. Za takových podmínek se mezi matkou a dětmi jen stěží vytvořilo přirozené pouto. Chlapci sice mohli zažít společné chvíle s přívětivou a starostlivou matkou, ta však zmizela, než se nadáli, a oni se znovu ocitli pod dohledem bílé otrokyně. Ta se o tuto záměnu synů vůbec nestarala, „ale i tak si netroufala výměnu chlapců královně odmítnout“.

V raném dětství může odmítnutí ze strany rodiče zanechat hluboké rány a zlé může ještě zhoršit, pokud dítě cítí od téhož člověka jak teplo, tak chlad, blízkost i odmítnutí. Tušíme, že bratři měli dětství, kdy je matka zcela nevypočitatelná a pěstounka je poslušnou, ale odtazitou otrokyní, která si na chlapcích možná vybíjí vztek, když se nikdo nedívá. Máme tu i zatvrzelého otce. Rozhodně žádné ideální podmínky, spíše naopak.

Na této historce nás upoutá, že je ve zjevném nesouladu s tradičním vyprávěním o uhlohryzovi, mladíkovi, jehož nechají ležet v popelu ohniště. Tyto příběhy byly neskutečně populární od doby vikinské po celý středověk. Uhlohryz, staroseversky *kolbíttr*, je v nich však miláčkem své matky, ostatní ho nenávidí a posmívají se mu.^[55] V Geirmundově příběhu je

to naopak matka, kdo chlapce odvrhne, ke cti je pozdvihne muž z vnějšku. Je tedy pravým opakem typického folklóru a to implikuje, že se jádro narativu zakládá na pravdě. Jak již bylo zmíněno, tento zvláštní rys příběhu se zachoval díky strofě Bragiho Starého.

* * *

Dva synové – jedna říše.

Král Hjör stál před závažnou volbou, rozhodnutím, které bylo nezbytné učinit, aby v budoucnu nenastaly boje o moc a rozvrat. Když Čingischán rozděloval říši mezi své syny, údajně jim pověděl mongolskou pohádku o hadovi, který měl mnoho hlav, a o hadovi, který měl jen jednu. V pohádce se vypráví, že když nastala zima, začaly se hlavy vícehlavého hada mezi sebou hašteřit, kde se má schovat. Hlavy se na tom nedokázaly shodnout. Had, který měl mnoho ocasů, ale jen jednu hlavu, se odplazil do úkrytu a zůstal v teple po celou zimu. Zato vícehlavý had umrzl.^[56] Říše musela mít jednu hlavu, měla-li přetrvat.

Je tedy zřejmé, že v době vikinské se považovalo za samozřejmost dělat mezi vlastními dětmi rozdíly: Lidé dávali jasné najevo, že mají jedno dítě raději než ty ostatní. Podle ságy byl nejoblíbenějším synem Egila Skallagrímssona Böðvar a potvrzuje to i Egilova báseň *Ztráta synů*. Stejně tak se říká, že Harald Krásnovlasý upřednostňoval před svými ostatními syny Eiríka Krvavou sekyru. Proto také připadl výnosný severní obchod Eiríkovi a proto měl z vůle svého otce převzít vládu.

Koho si Hjör vybral? Kdo měl nastoupit po něm? Král Hjör nebyl jen v kontaktu se severními kraji – spojení se severským královstvím v Dyflinnu nebyla o nic méně důležitá. To první obnášelo přístup k přírodním zdrojům, zatímco západní trasa vikingů skýtala příležitost zboží směňovat. Uvidíme, že Geirmund Hjöra na jeho cestách na západ nedo-

provázel. Následník trůnu si musel upevnit svou pozici, v neposlední řadě udržovat obchodní a politické kontakty i dobré vztahy s vlastními spojenci. Na tyto cesty jezdil se svým otcem Hámund a na západě také uzavřel pobratimství s Helgim Hubeným, synem stavitele lodí Eyvinda Východňana, který patřil mezi spojence krále na Ögvaldsnesu. Tím mohla být navzdory odchodu velkých pánů zachována spojenectví založená na společných zájmech. Že na tyto plavby Hjör brávil Hámunda, napovídá, že si zamiloval jeho.

Důvod neznáme. Snad se Hámund více podobal otci rozpoložením nebo byl příjemnější a veselejší než Geirmund? Možná to byl Hámund, kdo se vrhl otci do náruče, když přistála loď a Hjör se přebrodl na břeh, ale Geirmund zůstal stát na břehu a pak ho jen poplácali po ramenou, zatímco Hjör procházel kolem s Hámundem v náručí?

Dával-li Hjör přednost bratrovi, mohlo to v Geirmundovi vyvolat pocit, že je na tomto světě nevítaný. Od začátku vypadal jinak než ostatní děti: Sám to viděl, když se zahleděl na svůj odraz na rovné hladině jezera, a pokaždé když si prohlížel své dvojče.

Byl černý. Byl ošklivý. Byl jiný a možná slýchal uštěpačné poznámky a posměšky podobné těm, jaké si Norové vymýšleli o obyvatelích severních končin. V ságách jsou tamní lidé líčeni jako beznosí, s obličejem na loket širokým, s černou kůží a černými vlasy a vyložené „k nezulíbání“.

Možná museli bratři snášet výsměch a rošťárny staršího chlapce, také otroka? Nenávistné poznámky, které v nich dlouho zůstávaly – jste to ale slibní otroci! Nikdy o tom nezískáme žádný důkaz, ale chlapci určitě byli snadným terčem, když si otroci usmysleli, že si na někom vybijí vztek. Když se to vezme kolem a kolem, nikdo nevěděl, že se jednou vrátí ke královně a stanou se z nich královští synové. Když s nimi Ljúfvina nebyla, byli zranitelní.

Silná stránka povahy

Geirmund Heljarskinn má i druhou stránku, která ostře kontrastuje s jeho raným dětstvím. Jeho život začal v útlačku, ale zjistilo se, že je součástí aristokracie ve společnosti, v níž se rozdílly mezi vrstvami považovaly za samozřejmé. Patřil mezi několik málo vyvolených, kteří byli vyzdvihnuti z masy chudých, a najednou se mu otroci i služebnictvo klaní. Když se chopí slova, ostatní umlkají, brzy ho všichni chovají v úctě.

Zanedlouho poté, co začal nový život v královské síni, si do jeho dětské mysli našly cestu rozličné příběhy o význačnosti jeho předků a probudily v něm hrdost. Rodové vazby fungovaly jako „svého druhu rozšířené vědomí sebe sama“^[57] ve společnosti, kde čest a rod byly dvě strany téže mince. Geirmundův rod mohl spojovat své praotce s mnoha mohylami – a tedy legitimizovat svou vládu nad krajem u Ögvaldsnesu odkazem na „mohyly a pohanství“, jak to formulují středověké zákoníky – a mohyl bylo víc než dost. Když je pak Geirmund vpuštěn do tepla královské síně, je přivítán a obklopen příbuznými a význačnými muži, kteří projíždějí kolem. Pokládá to za velkou čest a je na sebe díky tomu hrdý.

Barvití předci

Naším nejdůležitějším pramenem o Geirmundových prapředcích je *Sága o Hálfovi*, patřící mezi ságy o dávnověku. Starší bádání, které bývá často označováno jako ságová kritika (*sögugagnrýnin*, norsky *sagakritikk*), kategoricky odmítá, že by ságy o dávnověku mohly mít hodnotu jako historické prameny. Toto stanovisko je však nyní přehodnocováno. Nedávno poukázal jeden filolog mimo jiné na to, že texty, na nichž se zakládá *Sága o Hálfovi*, jsou starší než dochované verze opisu *Knihy o záboru země*.^[58]

Když čteme staroseverské prameny, musíme tak přirozeně činit s vědomím, že ona stará vyprávění jsou poznamenána současností zapisovatele.^[59] V radikální ságové kritice se dlouho s oblibou pochybovalo o historické platnosti *všech* staroseverských textů. Ukazuje se však, že největší skeptik není nutně nejlepším vědcem. Staroseverská kultura vyvinula sofistikované paměťové techniky, které sloužily k učení se básním a písním nazpaměť a ty pak uchovávaly vyprávění o dějinných událostech – minulost.^[60]

Příběhy o vznešených předcích se po večerech mísily s praskáním ohně v síni. Tyto historky se možná podobaly útržkům *Ságy o Hálfovi* a vepsaly se do chlapcovy mysli. Ögvald, Geirmundův prapraprapradědeček, byl barvitou postavou. V *Sáze o Óláfu Tryggvasonovi* se vypráví, že měl krávu, kterou pokládal za posvátnou, zdobil ji zlatem, obětoval jí a bral ji všude s sebou. Nepochybně mu připadalo „blahodárné pít její mléko“.^[61] Paralela s praobrem ve staroseverském mýtu je zřejmá, vidíme před sebou Ögvalda jako Ymiho s obličejem přísátým k vemenům Audhumly, jak se živí mlékem z posvátné krávy. Příběh spojuje praotce rodu s vitalitou a pradávnou silou stvoření. Sága byla zamýšlena snad i tak, aby zvýšila lesk rodu z Ögvaldsnesu.^[62] Dále do minulosti se nedostaneme. Král Ögvald byl údajně pohřben na Ögvaldsnesu a jeho krávu pochovali do druhé mohyly vedle něj. Mnich Odd ve své latinské *Sáze o Óláfovi* říká, že Ólaf Tryggvason nechal obě mohyly odkrýt. V jedné se prý našly lidské kosti a ve druhé kosti krávy.^[63]

Podle chronologie, s níž se tu operuje, se lze domnívat, že Stórhaug na Ögvaldsnesu je upomínkou na jiného Geirmundova předka, na nějž mohl být jako dítě hrdý, Hjörleifa Ženáče. Hjörleif asi oplýval osobním kouzlem a je líčen jako idol žen. Je ale možné, že se tu v narativní tradici objevují vzpomínky na situaci, kdy jsou společné zájmy zajišťovány manželstvím, ale k tomu se ještě vrátíme později. Podle *Ságy*

o Hálfovi si Hjörleif vedl jako nefalšovaný *gangster*. Měl poměr s celou řadou žen a utrácel majetek, jako by zítřek neměl přijít: „Tak se řinuly peníze díky štědrosti.“ Poté co ho Æsa, jeho první manželka, podvede, čeká na svou smrt, svázaný vlastními tkanicemi od bot a zavěšený v hodovní síni krále Reiðara v Dánsku. Reiðar byl otcem Hringji, Hjörleifovy dánské manželky, která však zemřela mladá. Hjörleifa zachrání Hild, jeho třetí žena. Je to úplně jako v telenovele, dostatek lásky a žárlivosti na všechny díly seriálu. A přestože Hjörleifovi krajané odsoudí Æsu k utopení v močále, ušetří Hjörleif její život a pošle ji pryč. Autor vykresluje obraz Hjörleifa jako relativně sympatického chlapíka.

Geirmundův děd nicméně předčil i Ögvalda a Hjörleifa. Vikinský král a udatný hrdina Hálf Hjörleifsson byl jedním z králů severského dávnověku, které oprádká nejvíc mýtů. Král Hálf byl zrazen a upálen v domě spolu s mnoha svými muži a mohl za to sousední král. Víme, že příběh o jeho smrti měli lidé ještě v živé paměti, když ve druhé polovině 9. století vznikaly v Norsku nejstarší skaldské básně. Ve *Výčtu Ynglingů* přibližně z let 890–900 se objevuje básnický opis, kenning „Hálfova zhouba“.^[64] Je to kenning pro oheň a odkazuje právě na to, že Hálfa upálili. Látka *Ságy o Hálfovi* pochází z ústní tradice, kterou lze vysledovat přinejmenším do posledního desetiletí 9. století.^[65]

V *Knize z Flatey, Flateyjarbók*, se vypráví o pohádkovém prstenu ze zlata, který měl patřit králi Hálfovi. Ačkoliv o existenci prstenu můžeme pochybovat, dozvídáme se z příběhu také to, že lidé, kteří ho ve středověku zapsali a posléze opisovali, považovali krále Hálfa, děda Geirmunda Heljarskinna, za největšího vikinského krále. Hálf byl jednou z klíčových postav ság doby vikinské a jeho rod se řadil k nejmocnějším. Honosné zlaté prsteny se našly v mnoha mohylách na Ögvaldsnesu, mimo jiné i ve Stórhaugu. Je dost dobře možné, že tam byl pohřben Hálfův otec Hjörleif Ženáč.

Král Hálf se ve dvanácti letech vydal na vikinskou výpravu. Neusiloval o to mít na své lodi spoustu mužů – vždy chtěl ty nejsilnější a nejlepší. Říkalo se jim Hálfovi reci (nebo Hálfovi bojovníci). *Sága o Hálfovi* vypráví, že jich nikdy nebylo více než šedesát – a nikdy méně než devět krát šest, jak zpívají Faeřané ve své písni o tomto králi. Nikdy neútočili na ženy a děti, nosili krátké meče, aby se dostali blízko protivníkovi, a každý z nich se silou vyrovnal tuctu mužů. Rány, které utržili v bitvě, si nikdy neobvazovali dřív než druhý den. Posádku krále Hálfy spojovalo tak silné přátelství, že když museli v bouři některé muže hodit přes palubu, aby odlehčili loď, nebylo třeba losovat, protože se všichni nabízeli, že se za svého nejbližšího druha obětují.

Krále Hálfy upálili v domě, když mu bylo kolem třiceti.

Ale když umíral, smál se.^[66]

Ať už tomu budeme chtít věřit, nebo ne, máme díky *Sáze o Hálfovi* ponětí o normách a hodnotách, v nichž Geirmund vyrůstal. Vikingům by se tolik nedařilo, kdyby nebylo sou-náležitosti a duševní a tělesné síly podobných těm, které byly připisovány králi Hálfovi a jeho rekům. Mezi bojovníky nutně existovalo silné pouto. Tak silné, že pro nás, kteří žijeme v moderní společnosti založené na individualismu, je obtížné tak hlubokému poutu porozumět. Tato kulturní společnost chápala, že dobré vojsko je jako řetěz – vždy jen tak silné jako jeho nejslabší článek. Přestože není sporu o tom, že některé prvky ságy jsou anachronické a do jisté míry i pohádkově zabarvené, můžeme si díky ní udělat obrázek o životě v době vikinské.

* * *

Soudě podle našich pramenů se Geirmundovo dětství vyznačovalo paradoxy, které v jeho psychice určitě vyvolávaly velké pnutí. Nese si v sobě jistou bolest. Ale i něco velkolepého. Jeho život se přehoupl z ponížení k povznesení, z odmítnutí

k pozornosti, z opomíjení k láskyplnosti. Jak už jsme zmínili, psychologické výzkumy ukazují, že pouto mezi dítětem a rodiči často v reakci na odmítnutí nebo odloučení ochladne, ačkoliv se tyto vztahy později mohou zlepšit. Odmítnutí rodiči může způsobit tak hluboké rány, že se důvěra a náklonnost budují jen obtížně. Je známo, že dětem, které jsou v raném dětství osamělé, většinou činí problémy projevit lásku a věřit jiným lidem. „*Verð ek varfleygr / er vinir þverra*“ (ostražitější jsem, když ubývá přátel), pravil Egil Skallagrímsson ve *Ztrátě synů* a vyjádřil tak slovy tento obranný mechanismus lidské duše.

První roky Geirmundova života pravděpodobně zanechaly hluboké stopy v jeho povaze a nadlouho určily jeho citový život. Naučil se důvěřovat spíše sobě než jiným. Na jednu stranu byl zatvrzelý. Možná ho poznamenal vztek z odmítnutí a snad mu ten hněv přišel vhod, když potřeboval ukázat svou moc. Vedle toho byl i zranitelný, nesl si v sobě hlubokou osamělost. Nikdy se nedozvíme, jestli někomu tuto stránku ukázal, a můžeme předpokládat, že jeho postavení v blízkosti krále tuto jeho osamělost jen zvýšilo.

Podle ság se ve vikinské společnosti považovalo za velkou přednost nést svůj zármutek v tichosti, „strážení svou skryt musím“, zní jiné Egilovy verše.^[67] Muž nesměl dovolit jiným, aby ho zcela prohlédli. Aby viking přežil, nesměl dát najevo slabost. Přesto byli lidé současně pobízeni k tomu, aby se do jisté míry otevřeli ostatním, stejně jako v dnešní době – považovalo se za nebezpečné schovávat a dusit své pocity uvnitř:

Starost ti bude
sžírat srdce,
nemáš-li komu se svěřit,^[68]

praví se ve *Výrocích Vysokého*. Ta hranice je tenká. Přílišná tvrdost paralyzuje, dusí jiskru života a vede ke sklíčenos-

ti. Víme, že přiznaný práh bolesti byl tehdy vyšší než v naší společnosti – tak smýšlela většina těch, kdo se smáli, když umírali.

Vikingové by jistě na dnešní psychologickou literaturu pohlíželi jako na svého druhu pornografii. Skald Kormák nepotřeboval vidět více než obnažený kotník své milované mezi prahem a dveřmi, aby k ní pojal nehynoucí lásku.^[69] Takové je myšlenkové dědictví doby vikinské v kostce: Nepriměřené odhalování těla i duše bylo špatné. V podstatě ve všech dobách měli mocní lidé tento osobnostní rys duševních protikladů: nepřátelství stejně jako ušlechtilost.

Geirmunda možná jeho nejvýraznější charakterový rys, který v něm probudilo odmítnutí rodičů, vedl k touze dokázat, že ti, kdo ho odvrhli, udělali chybu – ať už to byla jeho matka v raném dětství, nebo později jeho otec.

Dospívání v době vikinské

Určitě můžeme počítat s tím, že se Geirmundovi dostalo nejlepšího vzdělání, které tehdy bylo dostupné. Ságy, mýty a umění skládat verše hrály v každodenním životě významnou roli a nadto se měl naučit být válečníkem a v neposlední řadě i námořníkem.

Jaké však bylo vyrůstat v době vikinské jako královský syn na Ögvaldsnesu?

V první řadě to bylo tvrdé.

Mladého u ohně mrzí
dále meškat uvnitř
vyhřátého pokoje,
vycpaných rukavic.^[70]

(V dětství ho nudilo sedět uvnitř a hrát se u ohně. Vyhřáté místnosti panen a peřím vycpané rukavice se mu nezamlouvaly.)

Tuto strofu složil skald Þorbjörn Hornklofi o Haraldu Krásnovlasém. Skald zde vykresluje opak toho, co Harald ztělesňoval – být urozený bylo totéž co být bojovník a dobrý námořník, pořádný chlap a vojevůdce. Od urozeného muže se dále očekávalo, že bude obětavý. Když otroci a čeleď odcházeli na seno a starat se o zvířata, mířil Geirmund jiným směrem. Zatímco první jmenovaní krmili dobytek, učil se Geirmund tomu, aby „sytil vlky a havrany“, jak o tom hovoří skaldové. Zatímco se čeleď potýkala s kosou, trénoval Geirmund šerm a hod oštěpem. Patřil k těm, kteří měli za úkol bránit nejen sami sebe, ale i ty, kteří patřili ke královskému dvorci, a slabé mezi bližními.

Geirmund byl vržen do světa, kde tělesná síla byla vším. Světa, v němž muži nechodili ke dveřím jinak než se sekrou v ruce. Kde si věšeli na čelo postele své zbraně, než se uložili ke spánku, právě tak, jako když si na konci dne čistíme zuby. Do světa, kde muži nesmí polevit v ostražitosti a kde bezpečí spočívá ve schopnosti vládnout zbraní, „neboť nemůžeš vědět, / kde nepřátelé / u stolu na lavici sedí,“^[71] jak se říká ve *Výrocích Vysokého*. „Tou dobou se potloukalo na severu i na jihu mnoho psanců a lupičů, že si nikdo skoro neuchoval majetku v pokoji,“^[72] říká se o nejdávnějších dobách v *Sáze o lidech z Vatnsdalů* (41. kapitola), a pokud jste vy a vaši spojenci neubránili vlastní zájmy, tak to za vás neudělal nikdo. V Geirmundově světě neexistovala žádná policie ani žádné úmluvy o lidských právech. Byl to svět, v němž „je vinen ten, kdo prohraje“, jak se básník Einar Benediktsson vyjádřil o onom nešťastném vikingu Grettim Ásmundarsonovi Silném.^[73] Ten, kdo neměl na své nepřátele, byl bezectný ubožák – dobrý leda tak jako živoucí mrtvola.

Výchova a vzdělání se proto značně lišily od toho, co je běžné nyní. My svá těla cvičíme, abychom si zlepšili zdraví a vypadali dobře – Geirmund se cvičil, aby přežil. Tělesná

síla a obratnost ve zbraní byly základní podmínkou úspěchu. Hoch musel tužit a trénovat své schopnosti rychle a správně se rozhodovat. Stát se vytrvalým a ostražitým. Vnímat každický zvuk nebo změnu světla, když se pohyboval lesem či otevřenou krajinou – je to nepřítel, nebo kořist?

Prameny nepopisují Geirmunda vždy jen jako tmavého a ošklivého, zdůrazňují také, že bratři byli už v útlém věku „nesmírně velkého vzrůstu“ a „velmi silní“. Nevíme, jak spolehlivé jsou v tomto ohledu naše zdroje, ale Rygové, k nimž Geirmundův otec patří, jsou jedním z nejvyšších kmenů Norska, v tomto úrodném kraji totiž byl dostatek potravy. Analýzy kosterních pozůstatků v Rogalandu z doby vikinské ukazují, že muži byli až 1,90 m vysokí.^[74]

Budoucí vůdce si mohl získat úctu jedině tím, že prokáže duševní i tělesnou sílu větší, než bylo obvyklé. Tedy jak se říká v *Písni o Sigrdrífě*:

Rozumu a zbraní
je třeba reku,
který má první být mezi muži.^[75]

Osvojit si tyto vlastnosti bylo zvláště důležité, zejména pro toho, kdo stál ve stínu druhého a také toužil ukázat, že by si zasloužil být dědicem a velitelem. Dětství obou bratrů proto jistě záhy poznamenala rivalita.

Geirmund si musel osvojit válečnické umění, zacházet s mečem a sekyrou – a na Ögvaldsnesu se bratrům dostalo vedení největších hrdinů oné doby. Geirmund potřeboval umět zaútočit na svého protivníka mečem z poloh, jimž se dnes říká *prima*, *tercie*, *kvarta* a *kvinta*. Dávat pozor na to, aby nepřehnal náprah, obzvláště na strany, jak zní obecné pravidlo mezi šermíři. Měl se naučit odrážet rány pomocí štítu. Tím, že se úderu nastaví štít šikmo, hrozilo nejmenší nebezpečí, že

štit a člověk přijdou k úhoně. Sekyra byla dvouruční zbraň, bylo jí možné zasazovat tak těžké rány, že rozdrtila každou překážku. Skaldové nazývali sekynu „trollyné štítu“, jelikož štíty pod údery seker často pukaly. Dostal-li člověk takovou ránu do obličeje, říkali posměváčci, že „políbil sekynu na ústa“. Chlapec se učil číst pohyby protivníka, okamžitě a přesně zareagovat a nadto se velmi cenilo, když tak donutil nepřítele, aby udělal chybu. Ideál spočíval v tom, neukázat žádnou slabost, ať už tělesnou, nebo duševní.

Geirmund se měl dále naučit střílet z luku, házet oštěpem a chytat ho v letu, *henda á lopti*. Podle skaldů byla lukostřelba hlavní dovedností synů náčelníků. Tu cvičil dennodenně, v neposlední řadě proto, že taková dovednost byla užitečná při lovu. Podle staroseverských pramenů pocházeli přední lukostřelci oné doby z nejzazšího Severu a nezapomínejme na Geirmundovo spříznění právě s lidem na severu. Představme si, že na louce stály terče ze dřeva, a když se do nich zabodávaly šípy, létaly třísky na všechny strany.

Královské zrcadlo, které bylo napsáno kolem roku 1250, uvádí, že se družiníci mají cvičit v šermu dvakrát denně a nikdy méně často než jednou, aby se udržovali ve formě. Říká se v něm, že trénovat se má v plné zbroji a při cvičení používat zvláště těžké zbraně. Nevíme ovšem, zda totéž platilo i v době vikinské. Cvičné zbraně byly tupé, aby se snížilo riziko, že se protivník zraní.^[76] Jestliže se měl Geirmund jednou zařadit mezi nejobratnější válečníky, obnášelo to umět bojovat oběma rukama stejně dobře.

Geirmund vyrůstal v „macho“ společnosti, kde bylo samozřejmostí ukazovat hněv. Přesně naopak, než jaké jsou obecně přijímané představy naší doby o tom, že muži mají být „rozvázní“ a ovládat se. Dnes se o těch, kteří často dávají najevo svůj hněv, říká, že „vybouchnou“ nebo *hafi stuttan kevik*, doslova „mají krátký knot“. Tato obrazná pojmenování

staví onu obecně obrannou reakci do zcela negativních souvislostí.^[77] Nicméně hněv také mohl být nejlepším přítelem vikinga. Za správných okolností byl vztek jednou z nejdůležitějších vlastností, které si vikingové dovedli představit. V bitvě měli muži sekát „s notnou mírou hněvu“^[78], jak stojí v *Královském zrcadle*, a totéž platilo i v době vikinské. Jak podotýká pohanský skald Eilíf Goðrúnarson, když jsou muži rozzuření, neochromí je strach.^[79]

Zároveň bylo žádoucí, aby velitel, tedy ten, kdo činí závažná rozhodnutí, nedovolil vzteku převážít nad úsudkem, protože to by mohlo vystavit životy i údy jeho mužů nebezpečí. O Haraldu Krásnovlasém se vypráví, že si zvykl s rozhodováním posečkat, dokud jeho hněv neopadne. Velká část vzdělání královských synů spočívala v tom, že se učili ukáznit svá nutkání a ovládat se, ale současně při správné příležitosti „upustit páru“.

Synové jarla v *Písni o Rígovi* si osvojovali různé hry, plavání a šachy (respektive *hnefatafl*). Geirmund se musel naučit plavat, a to jak v moři, tak v jezerech. Podle toho, co nám sdělují prameny, šlo v době vikinské o zcela běžnou dovednost – existují příběhy, kde plavou i otroci. Zdá se ale, že ve středověku tato rozšířená dovednost mizela. Plavání nebylo jen poslední záchranou při nebezpečí na moři, nebo když byla loď zajata, často bylo potřeba vlézt do vody kvůli oprávním na lodi.

Po Geirmundovi se také chtělo, aby dokázal běhat rychle a daleko, jezdit na lyžích a skákat vysoko v plné zbroji – viking musel zvládat vyskočit do lodi. Můžeme si být jistí tím, že se učil *glímu*, tedy zápas, podle tehdejších zvyklostí, a různé míčové hry. Chtělo se po něm, aby ovládal rovnováhu, a určitě se účastnil různých zkoušek a soutěží, kde mladí muži testovali sílu a dovednosti, mimo jiné zvedali těžké kameny a přenášeli je. Dodnes se takové kameny nazývají

břídil, malý silák a silák. Všechny tyto činnosti spadají do kategorie *leikar*, her, a ty se nejčastěji konaly v sídlech náčelníků a králů.^[80]

Má se za to, že ti, kdo se účastnili dlouhých vikinských výprav, potřebovali podobnou výdrž jako sportovní hvězdy dneška.^[81] V době vikinské měla navíc dobrá fyzická kondice i morální aspekt, který se výrazně liší od současného kultu osobnosti sportovců. Na schopnostech jediného muže mohl záviset život celé posádky. Když jeden padl v bitvě brzy, bylo pro jeho druhy obtížnější vyváznout životem. Při bouři na širém moři, nebo jakékoliv jiné nesnázi, která je postihla, se od každého čekalo, že prokáže sílu. A takových zkoušek ohněm byl ve společnosti, v níž Geirmund vyrůstal, dostatek. Viking neměl v rukou jen svůj vlastní život, ale také životy všech svých druhů.

Urození na Ögvaldsnesu nepochybně vlastnili koně, a zatímco lidé z nižších vrstev společnosti museli vyřizovat své záležitosti pěšky, mohl se mocný muž kolem shrbené lůžy v hadrech mihnout *skeiðem*. Znakem urozeného člověka bylo, že dovedl jezdit na koni, a k tomu potřeboval ovládat všechny koňské chody, včetně *skeiðu*, a pokud je neovládal, bralo se to jako znak otrocké povahy a tuposti. Zvládnutí jízdy na koni bylo také předpokladem k tomu, aby se Geirmund a jeho bratr mohli účastnit nejoblíbenější zábavy králových mužů: lovu zvěře a ptáků.

Lovy jsou v ságách a písních o dávných králích nápadné a mnoho nasvědčuje tomu, že byly součástí kultury aristokracie, ještě než byly příběhy zapsány. Ve skutečnosti nevíme, jakou zvěř král Hjör lovil, ani to, jestli se lovy odehrávaly na Körmtu, nebo na pevnině. Podél severní cesty se rozkládala rozlehlá nedotčená území, lesy překypovaly životem: Žili tam vydry a bobři, lišky, vlci, medvědi a divoká prasata, vysoká a rozličné druhy ptáků. U pobřeží bylo možné lovit tuleně, od lovu mrožů a velryb se v době Geirmundova dětství už dávno upustilo. Vykopávky na Helganesu na Körmtu ukazují, že

nejstarší pozůstatky těchto zvířat pocházejí z doby před naším letopočtem.

V *Sáze o Hálfovi* se vypráví, že dávní králové na Ögvaldsnesu vyjížděli lovit, a o lovech krále Hjöra se říká: „Dvůr jezdil na lov zvěře, ale ženy do lískového háje na oříšky.“ Jinými slovy to byla do jisté míry společnost lovců a sběračů. Lovci nemířili na kořist vždy jen šípy nebo oštěpem. V písni o Hálfově upálení volá první z reků: „Kol našich jestřábů teď stoupá kouř.“ Tento obraz je převzat z lovu s dravými ptáky, jemuž se urození věnovali snad už od nejstarších dob. Nelze rozhodnout, jestli Geirmund, když vyrůstal, vídával sokoly usedat na ramena svého otce – na „místo sokola“, jak říkali skaldové. Pokud byly lovy se sokoly a jinými dravci v krajích jeho mládí obvyklé, je možné, že později prohlásil, tak jako císař Fridrich II. Štaufský (zemřel 1250), že islandští jestřábi jsou nejlepší na celém světě. Umění spočívalo v tom, chytnout je mladé, zakrýt jim zrak malou koženou čepičkou a držet je o hladu, dokud nezačali svému pánovi důvěřovat jako své matce.

* * *

Hámund, Geirmundovo dvojče, byl jeho nejbližším soupeřem, když dělal své první kroky na cvičné louce s dřevěným mečíkem a malým štítem na paži. Ale prameny zmiňují ještě jednoho chlapce, kterého si Geirmund oblíbil. Byl jím Úlf Högnason, který nesl přídomek Skjálg, Šilhavý. Silné pouto mezi Geirmundem a Úlfem, jak v Irsku, tak na Islandu, ukazuje na pobratimství, které začalo v Rogalandu, ještě než se jako náctiletí museli rozdělit. Můžeme tak vidět, že početná rodina Hjörleifa Ženáče držela pospolu kolem Karmsundu. Přesto je také možné, že se chlapci seznámili jinak. V době vikinské totiž bylo zvykem, že synové urozených mužů byli posíláni na výchovu k jinému velmoži. Tato praxe sloužila podobnému účelu jako manželství: k upevnění spojení mezi rodinami. Jeden z geniálních nápadů, které stály za

úspěchem Haralda Krásnovlasého, spočíval v tom, že byl pěstounem synů všech velmožů v zemi, alespoň podle toho, co se dočteme v sáze.

Je více indicií, které ukazují na to, že Úlf vyrůstal u pěstouna na Ögvaldsnesu, než že Geirmund byl poslán do Úlfova domova z dětství. Pro dokreslení uveďme, že Úlf Šilhavý se brzy vydal s králem Hjörem na válečné tažení na západ a oženil se s dcerou Eyvinda Východňana, což byla nanejvýš významná aliance. Hjör proto pohlížel na Úlfa jako na vlastního syna, jak se na pěstouna patří. Jednoho by napadlo, že Hjör měl spíše vybrat svého vlastního syna, Geirmunda, když se jednalo o tak klíčovou záležitost. Ale Hjör měl s Geirmundem zjevně jiné plány.

Tito potomci Hjörleifa Ženáče později zastávali klíčové pozice v Geirmundově panství na Islandu. A pokud je správné domnívat se, že Ošklivý a Šilhavý uzavřeli pobratimství v útlém věku, pak se kdesi v blízkosti královského dvorce na Ögvaldsnesu řízli, až se vyřinula krev, spojili ruce a přísahali, že jeden druhého pomstí, kdyby si snad nějaký „polykač kozích chcanek“ usmyslel, že jednoho z nich zabije nebo zmrazí. Tento zvyk není specifikem výhradně vikinské kultury, ale obvykle se objevuje tam, kde vládou poněkud drsné poměry. Pobratimství bylo ještě dříve obvyklé u Mongolů a je běžné i mezi členy dnešních hiphopových gangů v Brooklyn, kde si takoví lidé říkají *blood-brothers*.

Zkrotit koně moře

A ještě jedno zbývalo mladému Geirmundovi ovládnout, a tím byla loď a vše, co k ní patří. Z doby vikinské se našlo jen velmi málo hraček, ale příběhy z písemných pramenů naznačují, že ve všech dobách platilo totéž: děti napodobují svět dospělých. Když si uvědomíme, že si chlapci na Ögvaldsnesu hráli na sedláky, stavěli ohrady z klacků a větviček a místo

krav používali kameny, byl v Geirmundově mysli kmen stro-
mu právě tak skutečnou vikinskou lodí, která vplouvala do
úžiny. Z hadru se stala plachta a jezero představovalo samot-
né moře. Odnepaměti je obecně přijímanou pravdou, že se
lidská přirozenost projevuje v útlém věku.^[82]

Geirmund nebyl moc starý, když mu dovolili, aby se zú-
častnil krátké plavby podél severní cesty na jedné z otcových
lodí. Jakmile mohl ovládat vesla, dostal příležitost osvědčit
se po boku nejsilnějších veslařů. Hoši potřebovali získat cit
pro loď a plachty. Sledovali všechny tři muže ovládající otěže,
halže a zvratičky, jak sehaně pracují, když se měla plachta
obrátit. Kapitán zavolal: „Halži přitáhnout!“ Pak se povoli-
la zvratička a otěž a současně s nimi napjala halže. Učili se
krotit a respektovat vítr a poznávat, kolik vydrží posádka
a vybavení.

Musel umět vyčíst z mraků, v jakém směru a jakou silou
začne foukat vítr, znát špinavé námořní trasy (tedy plné šérů)
a nebezpečné části moře, ukládat si do paměti zkazky a písně,
které mohly sloužit při hledání cesty mezi ostrovy a šéry. Bylo
potřeba, aby uměl *odhadnout hloubku* podle hor a orientač-
ních bodů v krajině a neustále se učil něco nového o severní
cestě; pozoroval „široko daleko do všech světů“, jak se říká ve
Vědmině věštbě.

Geirmund zblízka přihlížel, jak pracují stavitelé lodí, a jis-
tě tak pochopil nejdůležitější zásady jejich údržby a přípravy
na plavbu. *At búa skip* – jak připravit loď. Tedy mastit plach-
ty a lanoví, mísit olej a dehet na ochranu kýlu, utěšňovat vol-
skými žíněmi trup, opravovat provazy a vázat pořádné uzly.
Vikinská loď byla živoucí bytostí, která neustále vyžadovala
krmení a péči. Jediný volný uzel nebo sebemenší opomenutí
při údržbě mohlo rozhodnout o životě a smrti.

Prameny vyprávějí, že jakmile bratři dospěli, veleli velké-
mu loďstvu: Stali se „největšími válečníky a mořskými králi
té doby“.^[83] Pojem mořský král označuje toho, kdo vládne